

Kelet-Baranya közösségi tevékenységeinek
történeti feltárása a 19. század közepétől napjainkig

**KELET-BARANYA KÖZÖSSÉGI TEVÉKENYSÉGEINEK
TÖRTÉNETI FELTÁRÁSA A 19. SZÁZAD KÖZEPÉTŐL
NAPJAINKIG**

Kelet-Baranya közösségi tevékenységeinek történeti feltárása a 19. század
közepétől napjainkig

© 2021, Baranya Megyei Önkormányzat

Szerzők:

Dr. Őri László

Dr. Haffner Tamás

Dr. Zádori Iván

Gyimesi Viktor

Dr. Nemeskéri Zsolt

Szakmai lektorok:

Dr. Krisztián Béla

Dr. Szécsi Gábor

Nyelvi lektor:

Dr. Nagy Anna

Fényképek:

Hámori Gábor

Mánfai György

Dr. Zádori Iván

ISBN 978-963-7187-38-4

Kiadja a Baranya Megyei Önkormányzat

Felelős kiadó: Dr. Őri László

Tipográfia, tördelés: DePress Nyomdaipari Kft.

Felelős vezető: Mike Hanna

Minden jog fenntartva!

A munka a szerzők előzetes írásbeli engedélye nélkül nem reprodukálható.

A kötet a „Baranya kincsei” című TOP-5.3.2-17-BA1-2020-00002 azonosító számú
projekt keretében készült.

Tartalom

Bevezetés	4
Civil társadalom és nonprofit szektor	7
Mohácsi járás: történeti áttekintés.....	12
Közösségi tevékenységek Mohácson a 19. század második felétől 1990-ig	23
A közösségi tevékenységek Mohácsi járás településein a 19. század második felétől 1990-ig.....	31
Bólyi járás: történeti áttekintés	40
Közösségi tevékenységek Bólyban a 19. század második felétől 1990-ig ..	46
A közösségi tevékenységek Bólyi járás településein a 19. század második felétől 1990-ig.....	51
Napjaink közösségi tevékenységei Baranya megyében és Kelet-Baranyában	56
Civil társadalom a Mohácsi járásban.....	66
Civil társadalom a Bólyi járásban	73
Helyi értékek, cselekvő közösségek	80
Kincses Kelet-Baranya	82
Közösségi értékek Kelet-Baranyában.....	91
Közösségi tevékenységek aktuális trendjei, tendenciái	106

Összegzés és jövőkép 111

Lectori salutem!

Üdvözlét az Olvasónak!

„Somogy, Tolna, Baranya – Magyarország aranya.” – szól az ismert mondóka, amely együtt említi a dél-dunántúli régió megyéit, a közös földrajzi, gazdasági és történelmi vonatkozások miatt. Azonban Baranya egyedi, sajátos arculata önálló figyelmet igényel. Attól is, aki itt él, attól is, aki sosem járt erre. Baranya kincseket rejt, kincseket őriz. Ezek a természeti, történelmi-kulturális értékek már közkinccsé válhattak; Baranya közismert „márkája” a mohácsi busójárás, a villányi borvidék, a harkányi gyógyvíz, és sok műemlék, történelmi hely.

De van olyan értéke Baranyának, amely eddig kevesebb figyelmet kapott, pedig a legfontosabb társadalom-, környezet-formáló erő. Hamvas Béla az *Öt géniusz* című könyvében írja, hogy minden helynek saját, egyedüli arca, géniusza van. A hely szellemét, géniuszát a természeti környezet és az ott élő emberek szimbiózisa, az emberi közösségek mindennapi élete, munkája alakítja, formálja. A sajátos táji környezetben a különféle népcsoportok, közösségek más-más karakterét domborítják ki a helynek, ami erősíti a hely egyedüli vonásait, gazdagítja géniuszát. Egy adott helyen élő emberek közösségi életének megismerésén, megértésén keresztül tárul fel legteljesebben a *genius loci*.

Ez a csodálatos, oda-visszaható dinamika a táj és az emberi tevékenység között, nagyszerűen nyomon követhető egy adott korban, egy adott helyen élő közösség/közösségek vizsgálatakor. Sok mindent elárul egy közösség szemléletéről, értékorientáltságáról, hogy milyen célok érdekében hoz létre szervezetet, milyen anyagi, szellemi közreműködést vállal. Egy falu, egy kisváros, egy járási székhely lakossága olyan társadalmi közeget képez, amely elénk vetíti az adott történelmi kor jellemzőit, bizonyos esetekben azt is, hogyan alakult egy átláthatatlan nemzetiség sorsa az évszázadok alatt.

Ez a kiadvány a szerény lehetőségei között kicövekeli azokat a pontokat, amelyek később alapul szolgálhatnak egy nagyobb ívű elemző munkának. Kelet-Baranya a megye azon térsége, ahol többnemzetiségű kultúra ötvöződött az évszázadok során, egyszersmind megőrizve az egyes kultúráknak a sajátos nemzeti (sváb, sokác, bunyevác, magyar)

jellegzetességét. Kelet-Baranya – Hamvas Béla szerinti – géniusát a természet (Duna), a történelem (Mohácsi vész, betelepülések, kitelepítések), és a hétköznapi emberek vágyai, törekvései, alkotó ereje szülte olyanná, amilyennek ma látjuk. A kötetben szereplő számok, grafikonok és elemzések objektív társadalmi folyamatok képét mutatják, ami mögött felsejlenek generációk jobbitó, életet gazdagító, közösséget formáló szándékai. Lássuk meg a száraz tények mögött a baráti, emberi kapcsolatokat, a törekvést magasabb rendű szellemi, kulturális értékek felé. Kelet-Baranya géniusának ma is ezek a legfőbb vonásai – ezek gazdagítják Baranya kincsesházát.

dr. Óri László
Baranya Megyei Önkormányzat
Közgyűlésének elnöke

Pécs, 2021. január

Bevezetés

Baranya megye közigazgatási egység a Dél-Dunántúlon. Északról Tolna megye, északnyugatról Somogy megye, keletről Bács-Kiskun megye és a Duna, délről pedig a Dráva és Horvátország határolja. Területe 4429,60 km², népsűrűsége 89,5 fő/km², lakossága 360 704 fő. Baranya megye területén egy megyei jogú város (Pécs), 13 város, 301 település és 10 járás található. A megye településeinek több mint kétharmada ötszáz lakosnál kisebb lélekszámú település. A megye lakosságának fele a megyeszékhelyen és környékén él.

Magyarországnak e festői szépségű területe nemzeti múltunk jelentős történelmi emlékeit őrzik. Bárhol járunk a megyében, mindenhol megtalálhatóak a korábbi történelmi korok emlékei; a római települések romjaitól kezdve a középkori várakig, a török dzsámítól a főúri kastélyokig, az ormánsági talpas házaktól a festett fakazettás templomokig. Baranya megye nem csak történelmi emlékekben, kulturális hagyományokban gazdag. Természeti adottságai, földrajzi és éghajlati viszonyai, a változatos növény- és állatvilága kedvező körülményeket nyújtott régen, és nyújt ma is az itt élő emberek számára. A megye északi része hegyes, dombos vidék. Ez a táj, a szépsége mellett gazdag ásványi lelőhely; egybefüggő erdőterületeivel és különleges élővilágával a táj- és vadvédelem egyik hazai bázisa. A megye déli és keleti része nagyrészt síkság, jelentős árterülettel.

Baranya már az őskorban is lakott volt. Évszázadokkal később, a Római Birodalom részeként Alsó-Pannóniához tartozott. A korai középkorban Szent István király államszervező munkája során kiépült vármegyerendszer

egyik területi egysége Baranya vármegye lett, Baranyavár központtal. A későbbi évszázadokban a püspöki székhely rangjával, és az első magyar alapítású egyetemmel rendelkező Pécs vált a vármegye, és Dél-Dunántúl igazgatási, kulturális, gazdasági központjává. A 16. század közepén a döntően magyarok lakta, virágzó gazdasággal, jelentős kulturális és vallási intézményekkel rendelkező vármegye egésze a török hódoltság alá került, és csak a 17. század második felében szabadult fel a török uralom alól. Az újraszerveződő vármegye hamarosan egy többnemzetiségű, magyarok, németek, horvátok és szerbek által lakott területté vált. Az itt együtt élő népcsoportok gazdálkodása, a társadalmi, kulturális sajátosságai kölcsönösen hatottak egymásra és jelentősen befolyásolták a térség későbbi fejlődését. Ez a szimbiózis ma is meghatározó módon alakítja a megye gazdasági, társadalmi és kulturális arculatát.

Ebben a kiadványsorozatban arra vállalkozunk, hogy Baranya megye közösségi múltját feltárjuk a 19. század közepétől napjainkig. A 19. század előtt is voltak közösségek, amelyek befolyásolták a kor közéletét és a társadalmi változásokat. Azonban a 19. század közepe fordulópontot jelentett, mert az ipari forradalmat követő gazdasági fejlődéssel és a polgárosodással egyidejűleg megjelentek a mai értelemben vett civil közösségek, amelyek egyre hangsúlyosabb társadalmi szerephez jutottak.

A Pécsi Helyi Akciócsoport igen jelentős munkát végzett 2019 közepéig Pécs közösségi tevékenységeinek feltérképezésével. E négy kötetből álló sorozatban a megyeszékhelyen kívüli közösségi tevékenységek vizsgálata kerül a középpontba, az alábbi területi lehatárolás szerint:

- **Észak-Baranya:** Hegyháti járás, Komlói járás, Pécsvárad járás, Pécsi járás
- **Kelet-Baranya:** Mohácsi járás, Bólyi járás
- **Dél-Baranya:** Siklói járás, Sellyei járás
- **Nyugat-Baranya:** Szentlőrinci járás, Szigetvári járás

Vizsgálatunk alapvető területi egysége a járás. A Magyarországon 2013. január 1-jétől közigazgatási, területi egységként újra működő járások sok évszázados múltra tekintenek vissza. 1983 és 2012 között azonban nem léteztek: ebben az időszakban a korábbi járások területét nagyjából lefedő területi egységek a város- és nagyközségek (1984–1990), illetve a kistérségek (1994–2012) voltak.

Baranya megye járásainak határai, hasonlóan a megyehatárokhoz, az elmúlt évszázadokban gyakran változtak. Az elsődlegesen közigazgatási célokat szolgáló járások határai sok esetben a természeti, gazdaság-földrajzi határokat követték, nem egyszer néprajzi, kulturális csoportokat, közösségeket választva el egymástól. A járások működését a múltban is a legjelentősebb települések határozták meg. Ezek, mint közigazgatási központok, erősen befolyásolták a járás kisebb településeinek gazdasági, társadalmi, kulturális viszonyait.

Jelen kiadványunk a Kelet-Baranyát alkotó Mohácsi és Bólyi járások közösségeinek tevékenységét történetiségében tárja fel. A múltbeli és a jelenkori közösségek sajátosságait elemezzük és mutatjuk be formálódásukat. Kutatási eredményeink alapján megkíséreljük felvázolni a térség, Kelet-Baranya közösségeinek jövőképét, a társadalmi hasznosság és fejlődőképesség szempontjából.

Civil társadalom és nonprofit szektor

A közösségi tevékenységek, mint társadalmi-gazdasági folyamatok sokszorosan összetettek. Ebből fakadóan időnként nem egyértelmű fogalmakkal, definíciókkal találkozhatunk e témakör vizsgálatánál. Ezért indokolt egy rövid áttekintés.

A 2011. évi CLXXV. Tv. 2.§ (6.) meghatározza a civil szervezet fogalmát, amely alapján civil szervezetnek tekinthető a civil társaság¹ a Magyarországon nyilvántartásba vett egyesület (a párt kivételével) és az alapítvány. Amennyiben intézményesült és formalizált módon működő szereplőről van szó, nonprofit szervezetnek tekinthető. A KSH alapján a nonprofit szervezeteket jellegük szerint három típusba soroljuk. Klasszikus civil szervezetnek tekintjük a magánalapítványokat, egyesületeket; az érdekképviseletek csoportjába tartoznak a köztestületek, szakszervezetek, a szakmai munkáltatói érdekképviseletek és az egyesülések, míg az egyéb nonprofit szervezetekhez soroljuk a közalapítványokat és a közhasznú társaságokat.² A nonprofit szervezetek lehatárolásánál használt három kulcsfontosságú kritérium Kuti Éva *Hívjuk talán nonprofitnak...* című tanulmányában a következő:

1. A profitszétosztás tilalma. *A szervezeteket nem profitcélok vezérlik, ezért nem tartoznak a piaci szektorhoz, működésük nem annak logikáját követi.*

---

² A civil társaság olyan civil szervezeti forma, amelyet természetes személyek, - legalább két fő - hozhatnak létre nem gazdasági érdekű közös céljaik megvalósítására, közösségi célú tevékenységük összehangolására. A civil társaság vagyoni hozzájárulás nélkül is létrehozható, nem jogi személy, valamint a társaság létrehozása nem igényel bírósági, vagy hatósági bejegyzést, regisztrációt.

³ <https://www.ksh.hu/docs/hun/modsz/modsz32.html>

Nem kizárt ugyan, hogy akár vállalkozási, akár alaptevékenységükkel nyereségre tesznek szert, de azt semmiképpen nem osztják szét a tagok, alapítók, vezetők és támogatók között, hanem eredeti céljaik elérése érdekében használják fel.

2. Működési autonómia és szervezeti elkülönülés a kormányzati szektortól. *A nonprofit szervezetek közvetlenül nem függenek a kormányzattól, nem tagolódnak be az állami szektorba. Ez nem zárja ki, hogy közfeladatokat vállaljanak át, kormányzati megrendeléseket kapjanak és állami támogatásokban részesüljenek, de sem jogilag, sem intézményesen nem tartozhatnak az állami szférába. Saját irányító és döntéshozó testületük van, tevékenységük fölött a kormányzati szervezetek csupán törvényességi ellenőrzést gyakorolhatnak.*

3. Intézményesültség, önálló jogi személyiség. *Nonprofit szervezetnek csak a hivatalosan bejegyzett, bizonyos mértékben intézményesült szerveződések minősülnek, amelyek tudatosan kialakított, dokumentumokban rögzített belső szerkezetnek és működési szabályzatnak megfelelően tevékenykednek. A teljesen informális, rövid élettartamú, laza belső szerkezetű vagy vezetésű szervezetek nem tekinthetők a nonprofit szektor részének. Ez tehát a három legfontosabb határvonal, amely a nonprofit szektort a piaci, a kormányzati és az informális szférától elválasztja. Sajnos már ez a rendkívül leegyszerűsített meghatározás is igen sok vitára ad okot, a szektorok között kirajzolódó határvonalak korántsem élesek.³*

---

³ A nemzetközi definíciós keretrendszer (Salamon-Anheier, 1995, 36-38. old.) további elemei az Önkéntesség, öntevékenység, a közhasznúság, a közjó szolgálata, a pártpolitikai

A fentiek figyelembevételével elemzésünk során a KSH kategóriarendszerét, ezen belül is elsősorban a klasszikus civil szervezetnek tekintett társadalmi szervezeteket, a magánalapítványokat és az egyesületeket.

A világ különböző részein, így hazánkban is a 19. század második felétől figyelhető meg a mai értelemben vett nonprofit szervezetek megjelenése. Azok a társadalmi formációk, amelyek a mai értelemben vett modern civil jelleget hordozzák már jóval a 19. század előtt megjelentek. A közösségeken belüli, illetve közösségek közötti jószág- és szívességáramlás, a jótékonykodás, a segítségnyújtás, az önkéntesség az emberi közösségek céljaiban gyökereztek. A hasonlóan gondolkodók, a hasonló tevékenységeket folytatók közös érdekeinek képviselőit, a közös problémák öntevékeny megoldására, a helyi közösségek szellemi és anyagi gyarapodására szerveződtek a társadalmi csoportok. A történelmi Magyarországon az egyházak és a szerzetesrendek, az arisztokrácia tagjainak és más világi donátoroknak az alapítványai, a városi polgárság, iparos réteg érdekvédelmi, jótékonyági szervezetei valós társadalmi igények kielégítésére fokozatosan jöttek létre. Ez a folyamat a Magyar Királyság első évszázadaiban jelentős mértékben nem különbözött az európaiktól. A későbbiekben komoly akadályokat jelentett az alulról jövő kezdeményezésekkel szemben az erősen centralizált és hierarchikus politikai berendezkedés, a nyugat-európaihoz képest elmaradott gazdasági, társadalmi viszonyok, a fejlődéshez szükséges anyagi és szellemi erőforrások szűkössége. A török uralom hatalmas anyagi, szellemi

---

tevékenység kizárása, valamint az az egyházi szervezetben zajló hitéleti tevékenység kizárása is.

pusztítást végzett az országban, a közösségek önszerveződésére nem volt lehetőség a hódoltság területén. A Királyi Magyarországon és Erdélyben a fejlődési folyamatok nem álltak meg, de fejlett polgárság híján az önkéntes szerveződések is csökevényesek maradtak, és nem tudták betölteni a társadalom immunrendszerének szerepét a külső megszállással és belső elnyomással szemben. Nem alakulhattak ki „a szabadság kis körei”, nem bontakozhatott ki az a társadalmi hatásokat kiváltó állampolgári öntevékenység, amely a modern nyugati társadalmakban a fejlődés egyik motorja volt.⁴ A török hódoltság után egészen a reformkorig a Habsburg-uralom, a feudális viszonyok megmerevedése, a gazdasági fejlődés, az iparosodás elmaradása, valamint a lassan és nehezen formálódó polgárság jellemezte a közösségi, társadalmi mozgásfolyamatokat. A reformkor felszabadultabb politikai légkörében az állampolgárok önkéntes szerveződése is új lendületet kapott. Az egyesületek, olvasóköri, kaszinók, irodalmi társaságok fontos bázist jelentettek az ország iparosítását, a feudális jogrendszer felszámolását és a nemzeti függetlenséget zászlajára tűző reformmozgalom számára.⁵

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc leverését követően súlyos politikai, gazdasági, társadalmi visszaesés következett be az ország fejlődésében. A 19. század második felében, a kiegyezéssel teremtődtek meg azok a gazdasági, társadalmi feltételek, amelyek a liberálisabb szabályozással tágabb teret engedtek az alapítványi és egyesületi életnek. Szakmai szervezetek, olvasóköri, jótékonyági szervezetek, önkéntes

---

⁴Kuti Éva: Hívjuk talán nonprofitnak... A jótékonyág, a civil kezdeményezések és az állami keretektől kiszoruló jóléti szolgáltatások szektorra szerveződése. Nonprofit Kutatócsoport, Budapest, 1998 <https://mek.oszk.hu/01300/01398/01398.pdf> 13. p.

⁵ Uo. 15. p.

tűzoltó egyesületek, klubok, kaszinók, temetkezési egyletek, segélyszervezetek, egyházi szervezetek, társalgókörök sokasága kezdte meg működését a kiegyezés után. Az egyre inkább kibontakozó közösségi és egyesületi élet egyik lényeges mozgatórugója a társadalmi igényekre, szükségletekre történő reagálás. Különösen ott, ahol nem volt jelentős állami szerepvállalás, és a piaci szereplők sem kínáltak megoldásokat a felmerülő közösségi szükségletekre. Ebben az időszakban már jól megfigyelhető: a közösségi tevékenységek jellege és a nonprofit szerepvállalás jelentős mértékben függ az állami és a piaci szereplők, valamint a nonprofit szervezetek közötti „munkamegosztás” jellegétől, az állami, kormányzati prioritások és preferenciák rendszerétől, valamint a folyamatosan jelentkező társadalmi igényektől és szükségletektől. Ezekben a tényezőkön túl a gazdaság fejlettsége, a társadalom rendelkezésére álló, „szabad” anyagi források is lényeges hatást gyakorolnak a társadalmi önszerveződésre és közösségi életre: gazdasági kibontakozás esetén a társadalom nagyobb erőforrásokat rendelhet a civil társadalom működéséhez.

A civiltársadalom jelentős fejlődésének és egyre intenzívebb kibontakozásának eredményeképpen 1878-ban már 1917 szervezet működött Magyarországon, az 1862-ben nyilvántartott 319 szervezettel szemben.

Mohácsi járás: történeti áttekintés

A Mohácsi járás területe 600,98 km², népessége 35.796 fő, népsűrűsége 60 fő/km². Területén egy város (Mohács) és 25 község található. A járás székhelye Mohács; az volt 1886-1983-ig, majd 2013-tól ismét visszanyerte ezt a státusát. A járás települései a következők:

A Mohácsi járás települései	Rang	lakosság (fő)
Mohács	város	18604
Lánycsók	község	2489
Dunaszekcső	község	1932
Véménd	község	1462
Somberek	község	1394
Himesháza	község	1078
Kölked	község	1033
Majs	község	939
Palotabozsok	község	913
Nagynyárád	község	719
Sátorhely	község	642
Homorúd	község	620
Székelyszabar	község	586
Bár	község	534
Lippó	község	446
Görcsönydoboka	község	387

Szebény	község	373
Szűr	község	275
Ivándárda	község	255
Bezedek	község	238
Kisnyárad	község	185
Maráza	község	177
Feked	község	165
Udvar	község	152
Sárok	község	109
Erdősmárok	község	89

A Mohácsi járást északról a Tolna megyéhez tartozó Bonyhádi és Szekszárdi járások, nyugatról a Pécsváradi, a Bólyi és a Siklói járások, keletről a Bajai járás, délről pedig a magyar-horvát országhatár zárja. A járás területe elhelyezkedésénél fogva kevésbé tartozik a megyeközpont, Pécs közvetlen vonzáskörzetébe. Jelentős része a Dunát kísérő síkság, de emellett változatos táj: erdőkkel, vizes rétekekkel. A járás északi részén fekvő Mecsekalja, és a nyugati Baranyai-dombság erdős, dombos vidék.

A térség legnagyobb igazgatási és funkcionális központja a 18.604 lélekszámú Mohács. A járási központ mellett további hat település: Lánycsók, Dunaszekcső, Véménd, Somberek, Himesháza és Kölked a 1.000-2.500 fős lakosságával jelentősebb településnek számít. A járás településeinek csupán 46%-a az 500 főnél kevesebb lakost számláló kistelepülés. A járás legkisebb községe a 89 fős lélekszámú Erdősmárok. A

térség mezőgazdasági művelésre kiválóan alkalmas, ezért a területének nagyobb része szántóföld. A járás északi, nyugati részén nagy kiterjedésű erdők, tavak és patakok találhatók. Ezeken a területeken a viszonylag közeli települések jellemzően kisebbek. A keleti irányban a települések száma és mérete fokozatosan növekszik. A térség közlekedési viszonyai kedvezőek: a járás területének jelentős része könnyen elérhető az M6, illetve M60-as autópályákról. A járást átszeli a Villány-Mohács vasútvonal, Mohács pedig jelentős dunai kikötő.

A járás története szorosan összekapcsolódik Mohács történetével. A település és környéke a régészeti leletek alapján már a korai történelmi korokban is lakott hely volt. A járás keleti, Duna menti része a római korban Pannónia provincia keleti határa volt, része a birodalmat védő limes-rendszernek. A Mohács mellett lévő Kölked közelében fekvő Altinum, illetve a mai Dunaszekcső területén fekvő Lugio, később Florentia virágzó települések voltak a korszakban.

A nagyrészt sík, hosszú évezredekken keresztül a Duna árterét képező területet a folyó többször is jelentősen átalakította. A terület pontos képére a korabeli leírások, térképek, valamint a régi medrek, holtágak nyomai alapján lehet következtetni. A Bátánál kettéágazó folyó főága a középkor végéig a Baracscai-Duna ág volt. Ez és a mai főág zárta körbe a Mohácsi-szigetet. A két folyóág a mai Monostorszeg (Szerbia) és Apatin (Szerbia) közötti területen egyesült. A mocsaras, holtágakkal szabdaltsa és a Duna által rendszeresen elöntött sziget egykor jelentős méretű volt. A különböző

történeti korokban kitűnő menedéket nyújtott az ellenséges támadások miatt bujkálni, menekülni kényszerülő lakosságának.⁶

A római birodalom bukását követően a területet az avarok vették birtokba. Mohácsot először 1093-ban említik a középkori oklevelek, mint a Pécsi Püspökségnek adományozott települést. Az elsősorban halászattal és állattartással foglalkozó kistelepülés a 15. századra már jelentősebb lakosságszámú mezővárossá fejlődött. A tragikus kimenetelű mohácsi csata súlyos következményekkel járt: hatalmas pusztítást szenvedett el a térség lakossága, teljes társadalmi és gazdasági összeomláshoz vezetett. A török közigazgatás kiépítése után, az 1540-es évektől Mohács újra fontos igazgatási és kereskedelmi központtá vált. Az elpusztult, elmenekült, vagy rabságba hurcolt magyar lakosság helyére a török hódoltság időszaka alatt és ezt követően is nagyszámú, a Balkánról felhúzódó szerb, illetve sokác települt a térségbe.

A római katolikus vallású sokácok a mai Bosznia-Hercegovina területeiről húzódtak Magyarország déli, elnéptelenedett vidékeire. Sajátos kultúrájuk, hagyományaik és nyelvük a mai napig meghatározó a térségben. Akárcsak az itt élő, ortodox egyházhoz tartozó szerbekkel, illetve a szintén katolikus, eredetileg Dalmáciából és Hercegovinából származó bunyevácoké. A délszláv lakosságon kívül a török uralom megszűnését követően, a 18. század folyamán több hullámban német telepések is érkeztek a területre.

Az első telepések dél-német területekről, már az 1699-1704 között is érkeztek Magyarországra. A Rákóczi-szabadságharc bukását követően

---

⁶ A Duna-part és az egykori sziget déli része a Duna–Dráva Nemzeti Parkhoz tartozik.

1711-től kapott újabb lendületet a szervezett betelepítés 1787-ig, amit a köznyelvben „*Schwabenzug nach Ungarn*”-nak” neveztek.⁷ A betelepítésekben fontos szerepet játszottak a magyarországi világi főurak és az egyházi főméltóságok. 1760-ig ők voltak a fő irányítói a betelepítéseknek, majd ezután vette át az irányítást az állam.⁸A német betelepítéseknek három nagy hulláma volt („*die drei Schwabenzüge*”). Az első hullám III. Károly uralkodása alatt, 1722 és 1726 között a Bánságba költöztettek németeket. A második nagy betelepítési hullám Mária Terézia intézkedésére történt 1763-771-ig. Az utolsó államilag szervezett betelepítésre II. József uralkodása során került sor 1782-1786 között.⁹ Dávid Zoltán szerint 1720-1787 között az ország lakossága megközelítőleg 1-1,27 millió fővel növekedett, ebből 300-400.000 német nemzetiségű volt.¹⁰

A betelepítéseknek és betelepüléseknek hatására, valamint a kereskedelem fellendülésének köszönhetően Mohács és a térség is fejlődésnek indult. A gazdaság, a kereskedelem fellendülését a dunai hajóforgalom segítette. A gőzhajózás elterjedéséig a hajózás hagyományos módon történt: a Dunán lefelé – ereszkedve, fölfelé – hajóvontával. Az 1830-as évektől kezdve a bécsi székhelyű Duna Gőzhajózási Társaság (DGT) hajói is rendszeresen szállítottak utasokat, árucikkeket. A DGT-nek a 19. század közepétől egyre fontosabb szerepe volt a térség gazdasági fellendülésében. A gőzhajók szénnel történő ellátására a társaság bányát nyitott Pécsen. 1857-ben megépült a Pécs és Mohács közötti 56 km hosszú vasútvonal, amelyen a

---

⁷Seewann, G. (2012): *Geschichte der Deutschen in Ungarn Band 1: Vom Frühmittelalter bis 1860*, Herder-Institut, Marburg, 114. p.

⁸ Uo. 117. p.

⁹ Uo. 117. p.

¹⁰ Uo. 214. p.

pécsi szenet Mohácsra szállították. A társaság nevéhez fűződik a mohácsi kikötő kiépítése is.

A járás, hasonlóan Magyarország más területeihez, alapvetően kevésbé fejlett mezőgazdasági régió volt, hagyományos nagybirtokrendszerrel, feudális struktúrákkal. A piaci folyamatok csak a 19. század közepétől váltak intenzívvé. Ekkor kezdődött meg az ország iparosodása, a piaci koordináció. A termelés megváltoztatta a korábbi életmódot, a közlekedés (utak, vasutak) jelentősen fejlődött. A gazdasági és társadalmi változások a korábbiaknál jelentősebb urbanizációs folyamatokat eredményeztek. Néhány település jól alkalmazkodott az új gazdasági és társadalmi viszonyokhoz, és jelentősen fejlesztette gazdaságát, társadalmi és kulturális eredményeket ért el, míg más (főleg kisebb) települések komoly változások nélkül stagnáltak. Mohács esetében a kereskedelmi központ jelleg egyértelműen meghatározta a további fejlődését. Ezt kedvezően egészítette ki a helyi ipar.

Az 1871. évi XVIII. tc. alapján Mohács Magyarország más mezővárosaihoz hasonlóan elvesztette mezővárosi státuszát, ettől kezdve „csupán” nagyközség. Ettől függetlenül megmaradt a térség gazdasági, kereskedelmi központjának, és továbbra is központi szerepet játszott a régió társadalmi fejlődésében, a polgárosodásban.

1918 és 1921 között Baranya vármegye jelentős részéhez hasonlóan a Mohácsi járás is szerb megszállás alá került, a Baranya–bajai Szerb–Magyar Köztársaság részeként. A trianoni békeszerződés következtében Mohács határmenti nagyközséggé vált, megőrizve térségi központi jellegét. A határok átrendezésével „az új határokkal a Magyarország és Jugoszlávia

közötti rossz politikai viszony miatt addig virágzó és jómódú helységek kerültek a perifériára, és váltak határszéli településekké, mint pl. a Dél-Dunántúlon Curgó, Barcs, Mohács és Siklós”.¹¹ Trianon után Mohács vonzáskörzete is lecsökkent, mivel a település iparosainak és kereskedőinek működési területe az új határokon kívül került dél-baranyai, horvátországi területekre is kiterjedt, ugyanúgy, ahogyan az elcsatolt területek lakossága is rendszeresen kapcsolatba került a település iparosáival, kereskedőivel. Mohács városi és járásszékhelyi státuszát 1924-ben nyerte el. A II. világháború jelentős károkat okozott a térségben. 1949-1950-es években a szocialista táboron belül kialakult politikai, katonai feszültség miatt a titói Jugoszlávia közelsége akadályt jelentett a határmenti Mohács fejlődésében. A tervgazdálkodás idején eredetileg Mohács környékére tervezték a Dunai Vasmű felépítését. A terv az előbbi külpolitikai okok miatt nem valósulhatott meg. A hatalmas nehézipari beruházást Dunapentelén, a későbbi Sztálinvárosban (ma Dunaújváros) építették fel. A helyi ipar fejlesztése érdekében hozták létre a mohácsi farostlemezgyárat, amely abban az időben Közép-Európa legnagyobb ilyen jellegű üzeme volt. Kedvező közúti, vasúti és vízi közlekedés révén Mohács a járásban megtartotta a központi kereskedelmi szerepkörét a szocializmus alatti időszakban és a későbbiekben is.

Fontos röviden áttekinteni a térségbe települt németység sorsának alakulását, mivel ma is jelentős számban élnek a járás területén, és jelenlétük meghatározó gazdasági, kulturális tényező.

---

¹¹ Nagy Imre Gábor: Siklós története a két világháború között (1921-1944). In: Város a Tenkes alján. Siklós évszázadai. Szerk.: Vonyó József. Siklós Város Önkormányzata, Siklós, 2000

A 18. században a németek az ínséges gazdasági helyzet miatt hagyták el szülőföldjüket. A 30 éves háború letarolta a német tartományokat: a fölőletett földek parlagon heverték, kiirtott erdők, elpusztult jószágok, földűlt, lakatlanná vált falvak mutatták a háború pusztítását. A túlélők éheztek, a parasztságot gúzsba kötötte a feudális örökösödési rendszer; a többgyermekes családok a földönfutók számát szaporították; a másod-, harmadszűlöttek kényszerből a kivándorlást választották. Emellett Magyarországon sokkal olcsóbbak voltak a földterületek, mint Németországban.¹²

A német területeken sokszor nem tudtak elegendő élelmiszert termeszteni, ezért sokszor éheztek az emberek.¹³ Magyarországot a földesurak megbízottjai úgy írták le a délnyugati, nyugati és közép-németországi németeknek, mint ahol méz és tej folyik. Ennek hatására sokan keltek útra. Később már az országba betelepűlt németek is visszajelezték a rokonoknak, hogy érdemes eljönni az országukból és Magyarország területén új életet kezdeni. Ez a tevékenység sikeres volt és egyre több embert vonzott az országba.¹⁴ A hazájukból való kivándorlás egy idegen országba, számukra a sokkal nagyobb szabadságot jelentette, jobb szociális helyzetben, szabad vagy félig szabad parasztként élhettek Magyarország területén.¹⁵

A Magyarországra történő utazás rendszerint hajókon, tutajokon a Dunán történt. A megérkezést követően a telepések rendszerint letelepedési szerződést kötöttek a terület földesurával, amelyben rögzítették, hogy a

---

12 Seewann, G. (2012): Geschichte der Deutschen in Ungarn Band 1: Vom Frühmittelalter bis 1860, Herder-Institut, Marburg, 117-120.pp

13 Uo. 121.p.

14 Uo. 121.p.

15 Uo. 118-120.p.

telepesnek három évig nem kell adót fizetnie és a termést sem kell leadnia a földesúrnak, ezen kívül 5-10 évig a szőlőterületeiket is adómentesen gondolhatták. Ezek a kedvezmények viszont nem mindig valósultak meg.¹⁶

A legtöbb bevándorló a mezőgazdaságból élt, így hozták magukkal azt a tudást, amivel sikerült újraépíteniük az egykori hódoltsági területeket.¹⁷ Eleinte az volt a legfőbb céljuk, hogy legyőzzék a kezdeti nehézséget, majd a harmadik generációtól már az volt a legfőbb cél, hogy a tudásuk és az új feltételekhez való alkalmazkodáson keresztül meg tudják nagyobbítani a területeiket.¹⁸

A legtöbb esetben kisebb-nagyobb csoportokban keltek útra a németek, így sokszor csatlakozott hozzájuk egy tanár, vagy egy pap, esetleg mindkettő.¹⁹ Így sok, a németek által lakott településen már akkor volt oktatás, amikor más, magyarlakta településen még semmilyen oktatási forma nem létezett. Kevéssel a letelepedésük után igyekeztek iskolát és templomot építeni, illetve a sokszor elhanyagolt, vagy éppen romos állapotban lévő meglévő templomépületeket felújítani.²⁰ 1770-ben 43 újonnan épített, Baranya megyei faluból 22-nek már volt iskolája; ebből a 22 iskolából pedig 14 iskola a németek lakta településeken volt.²¹ Ennek is köszönhető, hogy a német települések gyorsabb ütemben tudtak fejlődni, mint a magyar települések. A Ratio Educationisnak köszönhetően a gyerekeket az anyanyelvükön

---

16 Uo. 137-138.p.

17 Uo. 149.p.

18 Uo. 129-130.p.

19 Uo. 131.p.

20 Uo. 216.p.

21 Uo. 220.p.

lehetett tanítani. 1780-ban a német parasztcsaládokból származó iskoláskorú gyermekek 73%-a járt már iskolába.²²

A saját, német nyelvű iskolák fontos közösségmegtartó erőnek bizonyultak. A 19. század végétől az asszimilációs folyamatok is megindultak annak köszönhetően, hogy az iskolákban kötelezővé tették a magyar nyelv tanítását. Az I. világháborút követő trianoni határváltozások után megközelítően 500 ezer német nemzetiségű magyar állampolgár maradt az ország területén, jelentős részük a „*Schwäbische Türkei*”, azaz Baranya, Tolna és Somogy megyék területén. A trianoni sokk után felerősödtek a magyarosodási folyamatok. A I világháború éveiben egyre nagyobb befolyása lett a Német Birodalomnak a hazai nemzetiségi ügyekbe. A Volksbund megalakulásával egy új generáció került a politikai életbe. Nem sikerült az egész svábságot megmozdítaniuk, de így is sok követőt tudtak maguknak szerezni. A világháború kitörésével egyre több németet küldtek az SS-be, önkéntes alapon. Nem kellett sok idő ahhoz, hogy kényszerítve legyenek a német nemzetiségű férfiak arra, hogy belépjenek az SS-be.²³

A második világháború utáni időszak a magyarországi svábok történelmének legsötétebb időszaka. Azokat, akik az 1941-es népszámláláson német nemzetiségűnek vallották magukat, kitelepítették Németországba, rosszabb esetben kényszermunkára vitték a Szovjetunióba. Sokan, akik kényszermunkán voltak, meghaltak, voltak, akik ekkor még nem töltötték be a 17. életévüket sem. Sok szülőt elhurcoltak, akik közül sokan haza sem tértek. Voltak olyan esetek is, hogy a hazatérők

---

22 Uo. 217.p.

23 Manherz, K. (1998): Die Ungarndeutschen. Press Publica Kiadó, Budapest, 38.p.

másokat találtak egykori otthonukban, mert míg ők kényszer munkán voltak, addig a családjukat Németországba költöztették. Ezek következtében a magyarországi németek száma mintegy felére csökkent.²⁴

A magyarországi németek de jure 1950-ig, de facto 1955-ig a magyar állampolgárságtól meg voltak fosztva. 1968-ban kezdődtek azok a kezdeményezések, amiknek az volt a céljuk, hogy újra integrálják a nemzetiségeket a társadalomba, de lehetőség szerint úgy, hogy a nyelvi asszimilálódás megállításaival megmaradjon ez a sajátos nyelvi kultúra.²⁵ A rendszerváltást követően az elmúlt 30 évben hozott törvények napjainkban lehetőséget biztosítanak arra, hogy a térségben meghatározó jelentőségű német nemzetiségi kultúra és a német kulturális elemeket őrző, német identitással és nyelvvvel rendelkező helyi társadalom közösségi tevékenységei fennmaradjanak.

---

24 Uo. 39.p.

25 Uo. 40.p.

Közösségi tevékenységek Mohácson a 19. század második felétől 1990-ig

Az egyre inkább kibontakozó polgári fejlődés hatására a 19. század második felétől a térség gazdasági, társadalmi és kulturális központjaként funkcionáló soknemzetiségű Mohácson is megindult a közösségi tevékenységek kibontakozása. A közösségi tevékenységeket meghatározó, illetve koordináló szervezetek létrehozása az 1864. törvény 44. cikkelye alapján, amely lehetővé tette minden polgárnak azt, hogy a törvényi felügyelet mellett egyesületeket, társulatokat hozzanak létre, lehetőséget teremtett arra, hogy az azonos társadalmi csoporthoz tartozó, vagy hasonló gondolkodású, társadalmi célok iránt elkötelezett, illetve közösségi, társadalmi célok eléréséért tenni akaró állampolgárok intézményesült, formalizált szervezeteket hozzanak létre.

Az egyesületalapítás gyakorlatát az 1394/1873. BM. sz. rendelet szabályozta. Eszerint először a működési tervet a polgármester, vagy a falusi bíró útján kellett előterjeszteni a belügyminiszterhez. Az engedély után hívhatták csak össze a közgyűlést. A tagság megválasztotta a választmány tagjait, valamint az elnökből, titkárból, könyvtárosból, pénztárosból és jegyzőből álló tisztkart. A kaszinók és más társaskörök közgyűlése igazgatót is választott, aki az elnök mellett irányította a szervezetet.²⁶

Az új egyesületek elsősorban a tagdíjából igyekeztek fenntartani magukat. Az újonnan belépők sok esetben csak tagi ajánlással kapcsolódhattak be az

---

²⁶ Kiss Z. Géza: Az önkényuralom és a dualizmus kora (1849-1914). In: Város a Tenkes alján. Siklós évszázadai. Szerk.: Vonyó József. Siklós Város Önkormányzata, Siklós, 2000

egyesület működésébe. A közösségi, egyesületi élet egyben társadalmi csoportok szerinti elkülönülést is jelentett.

Bősze Sándor a szigetvári egyesületekről szóló tanulmánya a korszak legjellemzőbb tevékenység-csoportjaiként a szakmai alapon szerveződő egyesületeket, a kulturális, népnevelési tevékenységet folytató egyesületeket, társasági egyesületeket, a közhasznú és segélyező egyesületeket, valamint a sportegyesületeket határozza meg.²⁷

Márfi Attila tanulmánya szerint²⁸ Mohácson az I. világháború kitöréséig 34 különböző rendeltetésű egyesület működött. A településen elsőként létrejött szervezet a helyi zsidóság 1848-ban megalakult szentegylete (Chevra Kadisa). 1862-ben a Dalárda, 1865-ben pedig a Kaszinó Egyesület jött létre. Az ezt követő években egyre több szervezet kezdte meg működését. A legnagyobb számban (14 szervezet, 41%) szakmai egyesületeket találunk Mohácson. E szervezetek döntően ipartársulatok és közel egyidőben, 1873-1874-ben alakultak. A törvényi szabályozás országos viszonylatban szüntette meg a céheket. A céhek, mint érdekvédelmi szervezetek megszűntetését követően a tagságuk szakmai szervezetekbe tömörültek. Ez történt Mohácson is, ahol egyes szakmák létrehozták saját ipartársulatukat (Csizmazia Ipartársulat, Cipész Ipartársulat, Halász Ipartársulat, Magyarszabó Ipartársulat, Molnár Ipartársulat, Takács Ipartársulat, Korsós Ipartársulat és Fazekas Ipartársulat). A megalakult szakmai testületek Mohács iparának döntően kézműves és kisipari jellegű

---

²⁷Bősze Sándor: A község egyesületei 1867-1949 között. In: Szigetvár története. Tanulmányok a város múltjából. Szigetvár Város önkormányzata, Szigetvári Várbaráti Kör, Szigetvár, 2006, 377. p.

²⁸Márfi Attila: Baranya vármegye egyesületei 1867-1914 I. rész. In: Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1985-1986. Pécs, 1986

mutatják. Ez a térség és a megye viszonylatában éppen Mohács esetében a leghangsúlyosabb. A helyi ipari tevékenységek változását tanúsítják a múlt század fordulóját követően létrejött szakmai szervezetek. Ilyen volt a Magyarországi Famunkások Szövetségének helyi csoportja (1906-1922), a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetségének mohácsi fiókja (1905-1914), a Tulipánkert Szövetség mohácsi fiókja (1906-1912), valamint a Mohácsi Építőiparosok Szövetsége (1907-1914). A járás és a megye több területén tipikus gazdakörök hiányoztak Mohácsról.

A vizsgált időszakban jelentős a száma és aránya a segélyező, szociális területen tevékenykedő egyesületeknek (6 szervezet, 18%), illetve a társasági egyesületeknek (3 szervezet, 9%) is. A közhasznú és segélyező egyesületek elsősorban olyan feladatokat igyekeztek felvállalni, ahol az állami, kormányzati szerepvállalás hiányzott, vagy elégtelennek bizonyult. Az első ilyen szociális jellegű tevékenységet folytató szervezet Mohácson az 1868-ban létrejött Kölcsönsegélyező Egylet volt. A megalakult szervezetek között voltak takaré- és hitelegyletek, temetkezési egyletek, jótékonyági egyesületek. A Vöröskeresztnek Mohácson is működött fiókszervezete (Vöröskereszt Egylet Mohácsi Fiókja 1883-1912). A helyi ipartestület is működtetett betegsegélyező pénztárt: a Mohácsi Ipartestület Betegsegélyező Pénztárát (1897-1908). Működött még az Általános Munkásbetegsegélyező Pénztár (1892-1899), a Mohácsi Kerületi Betegsegélyező Pénztár (1892-1899) és a Hadastyánok Egylete (1893-1920).

A településen működő segélyező egyesületek a hiányzó, vagy mérsékelten megjelenő állami szociális, egészség, illetve társadalombiztosítási szolgáltatásokat igyekeztek kiegészíteni, pótolni.

Az egyesületek másik csoportját Mohácson is a kulturális-népnevelési egyesületek jelentették, amelyek a művelődési, képzési igényekre reagáltak. A kulturális-népnevelési egyesületek létrehozását több tényező motiválhatta. Egyrészt a gyorsan változó világgal kapcsolatos friss és naprakész ismeretek iránti igények hívták életre ezeket a szervezeteket, másrészt a lakosság hiányos iskolai képzettségét és elégtelen műveltségét igyekeztek pótolni. Ezek a kulturális egyesületek alkalmasak voltak arra is, hogy a művelődési célok mellett bizonyos mértékű politikai jellegű tevékenységeket is folytassanak. A kulturális-népnevelési egyesületek jellegzetes csoportját ebben a korszakban az olvasókörök jelentették. Ezek a szervezetek nem mindig nem működtek folyamatosan, némelyik tiszavirág életű volt.

A művelődési célok mellett politikai színezetű tevékenységet is folytató szervezet ebben az időben Mohácson az Ellenzéki Kör (1873-1875). A településen működött még Színpartoló Egyesület (1910-1922) 121 taggal. Működött a városban tűzoltó egyesület, és a Mohács Járási, Községi és Körjegyzők Egylete (1910-1922) is. A településen működő szervezetek jól mutatják a helyi közösségi preferenciákat és a gazdasági tevékenységek dominánsabb ipari, kereskedelmi jellegét: a településen a járás és a megye több területén tipikus gazdakörök hiányoznak Mohácsról.

Az I. világháború kitörését követően a kormányzat 1914. július 27-én a háború esetére szóló kivételes intézkedéseket tartalmazó 1912:63. tc. 9.

szakaszára hivatkozva megtiltotta új egyesületek alakítását, és elrendelte a meglévők hatékonyabb ellenőrzését. Az egyesületi élet azonban Mohácson nem szűnt meg. A szervezetek célkitűzései viszont a háborús háttérrel helyzetnek megfelelően módosultak.²⁹ A háborús években előtérbe került a jótékonykodás és adománygyűjtés. Voltak olyan szervezetek is, amelyek szüneteltették tevékenységeiket, vagy megszűntek.

Az I. világháborút követő zavaros gazdasági, társadalmi és politikai helyzet, a szerb megszállás sok tekintetben nem kedvezett az egyesületi életnek. A szervezetek egy része anyagi alapjainak megrendülése miatt beszüntette a működését, mások csak lassan indították újra korábbi tevékenységeiket. Az 1920-as évektől egyre jelentősebb lett az országos szervezetek térnyerése. Az ország számos településén hozták létre tagszervezeteiket és részben a keresztény és nemzeti gondolat jegyében igyekeztek szervezni tagságuk tevékenységét.

A korábban már létező, „hagyományos” tevékenységet folytató szervezetek mellett új szerveződések is megjelentek, amelyek a Horthy-korszakra jellemző revizionista, antiszemita ideológiáktól sem voltak mentesek. Hasonló célból (bujtatott katonai képzés, keresztény szellemiségű és ellenőrzött nevelés céljából) alakítottak országsszerte, egyen-alapszabállyal, leventeegyesületeket és polgári lövészegyleteket is. Ezek a jellegzetességek Mohács közösségi életében is jelen voltak. A vizsgált időszakban a működő szervezeteket áttekintve látszik, hogy a korábbi szervezetek egy része újra alakult, és az előzővel megegyező tevékenységet folytatott. Az országos

---

²⁹Tegzes Ferenc: Siklós az első világháború és az antant-szerb megszállás időszakában. In: Város a Tenkes alján. Siklós évszázadai. Szerk.: Vonyó József. Siklós Város Önkormányzata, Siklós, 2000

tömegszervezetek helyi szervezetei is feltűnnek a településen. A két világháború közötti időszakban Mohácson az alábbi szervezetek működtek:

Izraelita Congresszusi Hitközség 1915. VIII. 18.-?
Fazekas Társulat 1916. VI. 7.-?
Szociális Misszió Társulat 1918. IV. 28.-? 165 alapító tag.
Mohács-szigeti Polgári Olvasókör 1921. XI. 30.-1945. 1924-ben alapszabály módosítás. 125 alapító tag.
Vadásztársaság 1922. VII. 24.-1944.
Magyarországi Munkások Rokkant és Nyugdíjegylete 25. sz. fiókja 1922. II. 20.-1944.
Mohácsi Kereskedők Testülete 1922. VIII. 11.-1940.
Testvériség Sport Club 1923-?
Mohács-szigeti Népkör 1923. XI. 25.-1940. 39 alapító tag.
Mohácsi II. Lajos Múzeum Egyesület 1923-? Alapszabály módosítás 1925-ben.
Fürdő és Úszó Egylet 1925-?
Mohács-szigeti Vadásztársaság 1926-1945.
Mohács-sziget—Homorúd Körzeti Római Katolikus Harangegyesület 1927-1949. 1936. XII. 17-én alapszabály-módosítás. 136 alapító tag.
Mohács-szigeti Homorúdi Gazdakör 1929. IV. 21.-1945. 43 alapító tag.
Mohácsi Gazdakör 1929. IV. 14.-1948.
Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárvak Országos Nemzeti Szövetsége 1929. II. 3.-1945. 95 alapító tag.
II. Lajos Dalkör 1932. I. 24.-? 30 alapító tag.
Országos Frontharcos Szövetség mohácsi csoportja 1932. VIII. 28.-1944. 310 alapító tag.
Aranykalászos Gazdakör 1933. X. 1.-1944. A mohácsi m. kir. Téli Gazdaság: Iskola kebelén belül működött.

Mohácsi Sokacok Katolikus Magyar Legényegylete 1933. VIII. 8.-1944. 82 alapító tag.
Mohácsszigeti-Sárháti Gazdakör 1934. IX. 9.-1944. 76 alapító tag.
Postás Sport Egyesület mohácsi csoportja 1934—1944. 21 alapító tag.
Országos Stefánia Szövetség Mohács-vidéki Fiókszövetsége 1936. XI. 16.-1945. 131 alapító tag.
Országos Magyar Bokréta Szövetség mohácsi szövetsége 1939. VII. 16.-1945. 27 alapító tag.
Országos Egészségvédelmi Szövetség Mohács város és szigeti csoportja 1940-1945. 1941-ben 121 tag.
Polgári Lövészegyesület 1927-1940. 1935-ben alapszabály módosítás.
Baross Szövetség mohácsi fiókegyesülete 1941. I. 26.—1945. 45 alapító tag.
Országos Bethlen Gábor Szövetség mohácsi fiókjja 1942.III.25.-1945. 23 alapító tag.
Mohács és Vidéke Méhéskör 1942.III.8.-1945. 52 alapító tag
Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1942. VI. 21.-1945. 29 alapító tag.
Katolikus Agrárifjúsági Legényegylet 1942. XII. 13.-1945. 18 alapító tag.
Magyar Dolgozók Országos Hivatásszervezete mohácsi csoportja 1943. II. 14.-1945. 23 alapító tag.
Mohácsi Kiskereskedők Egyesülete, mint a Kiskereskedők Országos Szabadszervezete tagegyesülete 1946-?
Mohácsszigeti Vadásztársaság 1946. VIII. 11.-? 22 alapító tag.
Horgász Egyesület 1948-?
Kisiparosok Országos Szabadszervezete helyi csoportja 1950. X. 26.-?
Casínó Sportegyesület ?—1950.

Forrás: Márfi Attila: Baranya megye egyesületeinek vizsgálata 1915-1950. In: Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1987/1988. Pécs, 1988

A II. világháború évei szétzilálták az egyesületi, közösségi életet Mohácson is. A háborús veszteségek, a zsidóság deportálása, az egyesületi élet anyagi bázisának elvesztése, a zavaros gazdasági és politikai helyzet bizonytalanná tették a korábbi tevékenységek folytatását. 1945 után a kommunista hatalomátvétellel megkezdődött a civil szervezetek módszeres felszámolása. Az 1946. évi I. törvénycikk még elidegeníthetetlen jogként szabályozza az állampolgárok egyesülési jogát, de az 1949-es alkotmány az egyesülési jogot már csak a „dolgozók érdekeinek megfelelően” kitétel érvényesülése mellett biztosította. Az új rendszer azokat a szervezeteket hagyta csupán működni, amelyek kiszolgálták a szocializmus társadalmi rendjét, és a hatalom érdekeit nem veszélyeztették. Az alapítványok állami felügyelet alá kerültek, új alapítványt nem lehetett létrehozni Magyarországon egészen 1987-ig.

Az 1950 és 1989 közötti időszak az országos trendeknek megfelelően nem kedvez a közösségi, egyesületi életnek. A korlátozások, a korábbi, a hatalom által ellehetetlenített, illetve felszámolt szervezetek mellett csupán kevés, a rendszer által támogatott, ugyanakkor erőteljesen kontrollált, illetve megtűrt szervezet működhetett. A szocialista rendszerben létező szervezetek sokkal inkább tartoztak a rendszer megtűrt, mintsem preferált elemei közé. Ahogy a diktatórikus berendezkedésű államok általában, úgy a szocialista diktatúrák is igyekeztek akadályozni a civil társadalom spontán fejlődését, kapcsolatainak kiépülését és megerősödését, ez óhatatlanul a társadalmi tőke leépüléséhez vezetett. A közösségi tevékenységek megítélésének lassú változására csak a szocializmus utolsó évtizedeiben kerül sor, amelyet 1989-1990-től a civil társadalom újrászerveződése követ majd.

A közösségi tevékenységek Mohácsi járás településein a 19. század második felétől 1990-ig

Az I. világháború végéig a 25 településből álló mohácsi járásban 37 egyesület jött létre és kezdte meg működését 13 községben (52%). A Baranya vármegyei egyesületekre vonatkozó adatok alapján 12 településen egyáltalán nem volt egyesület. A járás szervezeteit a vizsgált korszakban az alábbi táblázat mutatja:

BÁR	Temetkezési Egylet 1897, Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1906-?
BEZEDEK	Katolikus Ifjúsági Egylet 1903-1912 (44 tag)
DUNASZEKCSŐ	Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1875-1908 Temetkezési Egylet 1891-1908 Casinó 1891-1902 Első Iparos és Olvasókör 1894-1949 (alakuláskor 60, 1912ben 106 tag) Katolikus Legényegylet 1895-1908 Kölcsönsegélyező Egylet 1898-? Fogyasztási Szövetkezet 1898-? Tejszövetkezet 1898-? Dalárda 1905, 1910-től „48-as Olvasókör Dalárdája" néven, megszűnési év ismeretlen 48-as Függetlenségi Kör 1906-1949 (1906-ban 104, 1912ben 105 tag) Magyarországi Munkások Rokkant és Nyugdíjgyeletének Dunaszekcsői 375. Fiókpénztára 1911-1922
HIMESHÁZA	Temetkezési Egylet 1897-1945 Tejszövetkezet 1898-1900
IVÁNDÁRDA	Dárdai Dalár Egyesület 1899-1908
KISNYÁRÁD	Római Katolikus Temetkezési Egylet 1901-1912
LÁNYCSÓK	Temetkezési Egylet 1899-1914 Római Katolikus Gazdasági és Olvasó Kör 1908-1949 (1908-ban 48 tag) Első Függetlenségi Népkör 1908-1912 (1908-ban 44 tag) önkéntes Tűzoltó Egyesület 1911-1914 (1911-ben 28 tag) Kereszténykör 1912-1922

MAJS	Önkéntes Tűzoltó Egyesület 1891-1902 (1902-ben 20 tag) Római Katolikus Ifjúsági Egylet 1899-1902 Temetkezési Egylet 1891-1900
NAGYNYÁRÁD	Római Katolikus Ifjúsági Egylet 1911-1924 (1911-ben 50, 1912-ben 97 tag) Római Katolikus Temetkezési Egylet 1911-1922 (1912-ben 87 tag)
PALOTABOZSOK	Első Temetkezési Egylet 1890-1914 (módosított alapszabály 1897-ben) Polgári Kaszinó 1910-1914 Első Katolikus Népkör 1910-1924 (1911-ben 74, 1915-ben 115 tag)
SOMBEREK	Római Katolikus Temetkezési Egylet 1891-1924 Baranya-Sombereki Tejszövetkezet 1893—1914 Sombereki Kisgazdák „Hangya" Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezete 1902-1924
SZEBÉNY	Temetkezési Egylet 1894-1900
VÉMÉND	Katolikus Népkör 1910-1929 (1919-ben módosított alapszabályok, 1919-ben 68 tag) Temetkezési Egylet 1893-1914

Forrás: Márfi Attila: Baranya vármegye egyesületei 1867-1914 I. rész

A járás településein legnagyobb számban temetkezési egyesületek működtek, az összes szervezet 30%-a sorolható ebbe a kategóriába. Jelentős még a társaskörök és olvasókörök (6 szervezet, 16%) száma is. Sok településen az egyes tevékenységi körök keveredtek, például a leánycsóki Római Katolikus Gazdasági és Olvasó Kör esetében (1908-1949).

A járás településein jelentősnek mondható még a fogyasztási szövetkezetek (13%), a helyi tűzoltó egyesületek, illetve felekezetekhez kötődő szervezetek (4-4%), valamint az ifjúsági szervezetek (8%) száma és aránya. Kisebb számban, de működtek továbbá segélyező szervezetek, valamint két településen

(Dunaszekcső, Palotabozsok) kaszinó is. A vizsgált korszakban a járás településein tevékenykedő szervezetek 30%-a Dunaszekcsőn működött.

A szervezetek nagy része a századfordulót megelőző, vagy azt követő évtizedekben jött létre. A Mohácson megfigyelhető fejlettebb és polgárosultabb közösségi folyamatok csak később és visszafogottabb mértékben jelentkeztek a vonzáskörzetében lévő kisebb településeken.

A közösségi tevékenységek mintázata a járás településein jól mutatja a helyi prioritásokat és preferenciákat, amelyek a központi jellegű településeken megfigyelhető mintázatoktól eltéréseket mutatnak, ugyanakkor a polgárosodás viszonylag magasabb szintje figyelhető meg néhány olyan településen, amelyek nagyobb lakosság számú és részben központi funkciókat is ellátó településként a térség kisebb településeihez képest sokkal intenzívebb közösségi tevékenységeket mutatnak.

A két világháború közötti időszakban a járás településein a korábbi egyesületi, közösségi élet csak lassan talált magára. Sok szervezet megszűnt. Ezzel egyidejűleg jellemző volt az országos szervezetek térnyerése a kisebb településeken is. A II. világháború után járás településein működő szervezetek jórészt megszűntek, illetve a tagság érdeklődésének, vagy az anyagi források hiányában lassan elhalnak. A járás településeinek szervezeteit a két világháború közötti időszakban az alábbi táblázat mutatja be:

BÁR	Levente Egyesület 1926—?
	Római Katolikus Gazdakör 1927. III. 13.-1947. 38 alapító tag.

	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1932. IV. 24.-1940. 58 alapító tag.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
BEZEDEK	Polgári Olvasókör 1925. II. 23.-1945. 1932-ben 76 tag.
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1928. III. 21.-1940. XII. 14. 1932-ben 66 tag.
	Levente Egyesület 1925. X. 6.-1936. 1932-ben 71 tag.
	Körjegyzőségi Polgári Lövészegyesület 1930. IV. 30.—1940. 1932-ben 154 tag.
	Katolikus Agrárfújásági Legényegylet 1939. I. 25.-1945. 28 alapító tag.
	Magyarországi Németek Szövetsége 1941-1945
CSELEGÖRCSÖNY	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
DUNASZEKCSŐ	Dunaszekcső-szigeti Földmívelők Olvasóköre 1922. II. 24. - 1945. 1928-ban alapszabály-módosítás. 56 alapító tag.
	Egységes Keresztény Gazdakör 1924. II. 27.-1944. 142 alapító tag.
	Vadásztársulat 1922. VIII. 1.-1944. 25 alapító tag.
	Hidegvérű Lótenyésztők Egyesülete 1925.III.25.-1940. 23 alapító tag.
	Hadirokkantak, Hadiárvák, Hadiözvegyek Nemzeti Szövetsége helyi csoportja 1926. VII. 25.-1941. 84 alapító tag.
	Polgári Lövészegyesület 1927-1940.
	Római Katolikus Legényegylet 1932. I. 4.-1945. 33 alapító tag.
	Dalárda 1934. I. 15.-1944. 39 alapító tag.
Magyar Vöröskereszt Egylet helyi fiókja 1934 - 1945.	

	Légtalmi Liga helyi csoportja 1939. IX. 24.-1944. 64 alapító tag.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
	Vadásztársaság 1946-?
	Dunaszekcső-Szigeti Vadásztársaság 1946-? 18 alapító tag. 1948. V. 17-én újjáalakult.
	Kisiparosok Országos Szabadszervezete helyi csoportja 1950. II. 3.-?
	Horgász Egyesület 1950-?
FEKED	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941 - 1945.
HERCEGSZABAR	Levente Egyesület 1926-1938.
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927-1940.
	Polgári Lövészegyesület 1930-1940.
	Önkéntes Tűzoltótestület 1935. IX. 20.-1945. 25 alapító tag.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941 - 1945.
HIMESHÁZA	Hidegvérű Lótenyésztő Egyesület 1922-1929.
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927-1940.
	Polgári Lövészegyesület 1930-1940.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941 - 1945.
IVÁNDÁRDA	Levente Egyesület 1925. X. 6.-1938. 1932-ben 105 tag. 1937-től Körjegyzőségi Levente Egyesületként működött.
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1931.III.18.-1940. XII. 20. 1932-ben 52 tag.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941. I. 31.-1945.
KISNYÁRÁD	Levente Egyesület 1926-1936.

	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület 1927—1940.
	Önkéntes Tűzoltótestület 1935. IX. 15.-1945. 1939-ben alapszabály módosítás. 20 alapító tag, 1939-ben 16 tag.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
KÖLKED	Polgári Olvasókör 1924. VI. 7.-1945. 25 alapító tag, 1925ben 102 tag.
	Levente Egyesület 1926-1937.
	Polgári Lövészegyesület 1930. II. 24.-1940. 120 alapító tag,
LÁNYCSÓK	Temetkezési Egylet 1917. X. 7.-?
	Keresztény Kör 1922-?
	Levente Egyesület 1926-1938.
	Magyarországi Németek Népművelődési Egyesülete helyi választmánya 1927-1940.
	Polgári Lövészegyesület 1928-1941.
	Katolikus Agrárfjúsági Legényegylet 1941. V. 18.-1945. 19 alapító tag.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
„Sólyom" Vadásztársaság 1946. VIII. 8.-?	
LIPPÓ	Levente Egyesület 1925. X. 6.-1940. 1937-ben nem olvadt be a körjegyzőségi egyesületbe. 1932-ben 123 tag.
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1931. XII. 16.-1940. XII. 15. 62 alapító tag.
	Katolikus Agrárfjúsági Legényegylet helyi csoportja 1939. I. 6.-1945. 20 alapító tag.
	Gazdakör 1939-1945.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
MAJS	Magyarországi Németek Népművelődési Egyesülete helyi választmánya 1927-1940.

	Polgári Lövészegyesület 1930-1940.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941 — 1945.
MARÁZA	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
NAGYNYÁRÁD	Nagynyárád—Majsi Hidegvérű Lótenyésztők Egyesülete 1924. II. 26.-? 10 alapító tag.
	Gazdakör 1925-?
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927-1940.
	Levente Egyesület 1926-1938.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941 - 1945.
PALOTABOZSOK	Magyarországi Németek Népművelődési Egyesülete helyi választmánya 1927-1940.
	Polgári Lövészegyesület 1930-1941. 1935-ben módosított alapszabály.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
PÜSPÖKMÁROK	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927-1940.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
RÁCGÖRCSONY	Temetkezési Egyesület 1926-1931.
	Rácgörcsöny és Vidéke Hidegvérű Lótenyésztő Egyesülete 1924 III. 2.-? 13 alapító tag.
	Katolikus Gazdakör 1924. VIII. 24.-?
	Magyarországi Németek Népművelődési Egyesülete helyi választmánya 1928—1940.
	Rácgörcsöny és Cseledoboka közös Egyesülete. 50 alapító tag.
SÁROK	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941. I. 3.-1945.

SOMBEREK	Sombereki Kisgazdák „Hangya" Fogyasztási és Értékesítő Szövetkezete 1922-?
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1928-1940.
	Polgári Lövészegyesület 1930-1940.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
SZEBÉNY	Gazdakör 1922. XII. 3.-1945. 112 alapító tag.
	Vadásztársaság 1946 VI. 20.-? 11 alapító tag.
SZÚR	Római Katolikus Olvasóegylet 1925. X. 1.-1945. 42 alapító tag.
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927-1940.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
UDVAR	Levente Egyesület 1926-1936.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
VÉMÉND	Temetkezési Egylet 1915-1945.
	Hidegvérű Lótenyésztők Egyesülete 1923. VIII. 12.-? 38 alapító tag.
	Dalárda 1925. X. 7.-? 40 alapító tag
	Polgári Lövészegyesület 1926-1941. 1935-ben alapszabály módosítás.
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927-1940.
	Kaszinó 1930. I. 5.-? 19 alapító tag.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.

Forrás: Márfi Attila: Baranya megye egyesületeinek vizsgálata 1915-1950. In: Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1987/1988. Pécs, 1988

A táblázatból látszik, hogy a korábban működő szervezetek egy része újra alakult, és a korábbival megegyező területen tevékenykedett tovább. A szervezett

közösségi tevékenységek olyan településeken is megjelennek, ahol korábban nem voltak társadalmi szervezetek, ezek tevékenysége nagyrészt megegyezik az I. világháborút megelőző jellegzetes tevékenységekkel. További fontos tendencia, hogy az országos tömegszervezetek helyi szervezetei is feltűnnek a településeken. A települések egy részén a két világháború közötti jellegzetes szervezetként megtalálhatók a polgári lövészegyesületek, levante egyesületek, valamint a Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportjai is.

A fenti kimutatásból az is jól látszik, hogy a szervezetek megalakulása, létrejötte nem jelentett minden esetben folyamatos működést. A két világháborút követő zavaros időszakokban több szervezet megszűnt. Mások átalakultak és új néven folytatták tovább tevékenységeiket, de olyan szervezeteket is voltak, amelyek egészen 1949-1950-ig folyamatosan működtek. Néhány egyesületi típus megszűnése törvényszerű volt. Az államosítások során szűntek meg például az önkéntes tűzoltó egyesületek, a temetkezési egyesületek. A szervezett egyesületi formák helyére lépő politikai indíttatású mozgalmak s azok szervezeti formái nem tudtak közösségteremtő fórumokká válni egy adott település életében.³⁰

---

³⁰ Uo.

Bólyi járás: történeti áttekintés

Az önálló Bólyi járás 2013-ban jött létre, Bóly székhellyel. A járás területe korábban a Mohácsi járáshoz tartozott. Ez Baranya megye legkisebb járása: területe 220,03 km², lakossága 12.055 fő, népsűrűsége 55 fő/km²; 15 község és egy város (Bóly) alkotja. A teljes lakosság 33%-a él Bólyban. A járás legkisebb települése a mindössze 124 fős Kisbudmér. A járás települései a következők:

Település	Rang	Népesség
Bóly	város	3996
Szederkény	község	1830
Versend	község	937
Szajk	község	852
Babarc	község	729
Olasz	község	630
Máriakéménd	község	588
Töttös	község	573
Belvárdgyula	község	402
Borjád	község	388
Hásságy	község	248
Liptód	község	203
Nagybudmér	község	192
Monyoród	község	182

Pócsa	község	181
Kisbudmér	község	124

A Bólyi járást északról a Pécsváradi járás, nyugatról a Pécsi járás, keletről a Mohácsi járás, délről pedig a Siklói járás határolja. A térség nagy része változatos, síkságokkal tagolt dombos táj.

A térség funkcionális központja a közel 4000 fős lakossággal rendelkező Bóly, amely 2013 előtt nem töltött be központi szerepkört. A járás részben Mohács, részben Pécs tágabb vonzáskörzetébe tartozó, az aprófalvas településekhez képest viszonylag nagyobb községekből áll. A térségben Baranya megye alapvetően aprófalvas vidékeihez képest nagyobb településeket találunk. A települések felének lakosság száma meghaladja az 500 főt, 2 település (Bóly és Szederkény) esetében pedig az 1000 főt. A járásban több nemzetiség él egymás mellett: magyarok, németek, szerbek, horvátok, sokácok és romák. A mezőgazdasági művelésre kiválóan alkalmas térség nagy része szántóföld. A járást átszeli a Villány-Mohács vasútvonala, az M6-os, és az M60-as autópályának köszönhetően a községek jól megközelíthetőek. Bóly 30 kilométerre fekszik Péctől, és csupán 15 kilométer távolságra van Mohácstól.

A járás története szorosan összekapcsolódik Bóly történetével. A térség már a korai történelmi koroktól kezdve lakott hely volt. Bóly területén a II. században római erődítmény állt: a földsánc és a castellum maradványai ma is fellelhetők, és az itt talált római kori pénz és éremleletek is ezt

bizonyítják.³¹ A területet a népvándorlás időszakában az avarok vették birtokba, erről gazdag régészeti leletanyag tanúskodik.

Bólyra vonatkozó első írásos emlék egy Szent László király által 1093-ban kiadott oklevél. Ebben az uralkodó bátai apátságnak adományozta Nyárádot és a környező településeket. Az adománybirtok határait meghatározó oklevélben a „Bolok” helymegjelölés a mai Bólynak feleltethető meg. A település és a környező falvak később a Pécsi Püspökség birtokába kerültek. A Mohácsi csata utáni évtizedekben a környék elpusztult, a korábban sűrűn lakott terület elnéptelenedett.

A 17. század második felétől rácok, bosnyákok telepedtek le a területen. Bóly és a környékbeli települések 1703-ban Batthyány család tulajdonába kerültek. A döntően délszláv lakosságú Bólyba és környékére az 1730-as évektől indult meg a németek betelepülése. A német telepesek először szórványosan érkeztek. 1730-ban két német család telepedett le Bólyban, 1733-ban 8 család, 1737-ben 13 család érkezett a településre.³² A betelepülő németek katolikusok voltak, hamarosan templomot is építettek. A kedvezményeket élvező német betelepülők és az itt élő rácok között egyre fokozódtak az ellentétek. Az etnikai feszültségek feloldására a földesúr az 1740-es években (1744-48 között) az itt élő 28 rác családot Ráczttötösre (a mai Töttös) költöztetett. 1748-tól Bólyban már nem laktak rácok.³³

---

³¹Bóly 1093-1993. (1993) Szerk. Rózsás József, Bóly Nagyközség Önkormányzata, Pécs, 12. p.

³² Uo. 34. p.

³³ Uo. 38. p.

Ettől kezdve a település német jellege lényegében a II. világháborút követő kitelepítésekig megmaradt. A betelepülő németek szorgalmas munkájának köszönhetően a település szépen fejlődött. A helyi földesurak, a Batthyány grófok, majd később a Montenuovo hercegi család (1827-1945) is sokat tett Bóly és az uradalomhoz tartozó települések fejlődéséért. A Batthyányak 1770-ben svájci tehenészetet létesítettek, 1792-től a környező pusztákon „nagyüzemi” gazdálkodást vezettek be, fejlesztették a szőlőművelést is. A településen a kézműipar is virágzásnak indult. Bóly 1771-ben mezővárosi kiváltságot kapott Mária Teréziától.³⁴

A német jellegét megtartó településen – ekkor még Németbólynak hívták – a kézművesipar, a mezőgazdaság és bortermelés dominált. A II. világháború utáni években Bóly jelentős társadalmi változásokon ment keresztül. A világháborút lezáró nemzetközi békeszerződések végrehajtásaként Magyarországon is megkezdődtek a kitelepítések.³⁵

Bóly 1093-1993 című helytörténeti munkában³⁶ olvasható: [...] Kitelepítésre kerültek mindazok, akik tagjai voltak a Volksbundnak, valamint azok a személyek, akik az 1941-es népszámlás alkalmával német nemzetiségűnek vallották magukat. A kitelepítési rendelkezés a családtagokra is vonatkozott.[...]”

A németek helyére a csehszlovák–magyar lakosságcsere keretében felvidéki magyar családok érkeztek. Bihar megyéből is telepítettek át magyar családokat az Ideiglenes Kormány földosztásról szóló rendelete

---

³⁴ Uo. 46. p.

³⁵ Uo. 106. p.

³⁶Bóly 1093-1993. (1993) Szerk. Rózsás József, Bóly Nagyközség Önkormányzata, Pécs, 107. p.

alaján. Ezek a hatalom által végrehajtott változtatások Bóly és környéke korábbi nemzetiségi, etikai összetételét jelentősen módosították. Több évtizednek kellett eltelni ahhoz, hogy a különböző etnikai csoportok között a feszültségek és ellentétek oldódjanak, és újra helyi közösségekké alakuljanak.

A földosztással párhuzamosan fontos állami prioritás volt mintagazdaságok és kísérleti gazdaságok létesítése. Erre a célra a korábbi uradalmak területét állami tulajdonba véve egyben tartották. Ez történt a bólyi Montenuovo-birtokkal is, amelyből sikeres mintagazdaságot, a nagyhírű Bólyi Állami Gazdaságot hozták létre. Bóly fő gazdasági profilja továbbra is a mezőgazdaság maradt. A településen élő három közösség, a megmaradt svábok, a felvidéki és a bihari magyarok külön-külön hozták létre a termelőszövetkezeteiket, amelyek az 1950-es években egyesültek, és létrejött a Bólyi Kossuth Mezőgazdasági Termelőszövetkezet. Ezen kívül az Állami Mezőgazdasági Gépállomás, az Állami Méntelep, az Állami Erdőgazdaság, valamint országos vállalatok is létesítettek helyi üzemeket (Malomipari Vállalat Bólyi Üzeme; Sütőipari Vállalat Bólyi Üzeme, Borforgalmi Vállalat Bólyi Pincészete, valamint a Községi Tanácsok Költségvetési Üzeme).

A rendszerváltást követően Bóly gazdaságát továbbra is a mezőgazdaság jellemezte. A nagyüzemi gazdálkodásban korábban is stratégiai szerepet betöltő Bólyi Állami Gazdaság 1977-ben mezőgazdasági kombináttá alakult, amit 2004-ben magánbefektetők privatizáltak. Napjainkban a Bóly Zrt. a Bonafarm-csoport tagjaként, továbbra is sikeresen működik.³⁷ Bóly 1997-

---

³⁷ <https://bonafarmcsoport.hu/tagvallalataink/boly-zrt/>

ben kapott városi rangot, 2013-tól pedig a járás központja. Az 1980-as években a településen termálvizet találtak, és az ezredfordulót követően geotermikus energiával fűtik a városi közintézményeket.³⁸

---

³⁸ <https://varos.boly.hu/unios-palyazatok/geotermikus-energiara-alapozott-tavfuto-rendszer-kialakitasa>

Közösségi tevékenységek Bólyban a 19. század második felétől 1990-ig

A 19. század második felétől az 1950-ig tartó időszakban Bólyban a legtipikusabb közösségi szervezetek a szakmai alapon szerveződő egyesületek, a kulturális, népnevelési tevékenységet folytató egyesületek, társasági egyesületek, a közhasznú és segélyező egyesületek, sportegyesületek voltak.

Az I. világháborúig tartó időszakban Márfi Attila tanulmánya szerint³⁹ csupán 14 szervezet kezdte meg működését Bólyban. A 19. század második felétől Bóly mind gazdaságilag, mind társadalmilag jelentősen fejlődött. A településen ebben az időben a viszonylag kis számban létre jött szervezetek tevékenysége hasonló a nagyobb városokéhoz. Az első létrejött szervezet a Német Casinó volt (1864-1924), amelynek alapszabályát 1895-ben magyar nyelvre módosították.⁴⁰ A bólyi szervezetek működési területei közül nem emelkedett ki egy-egy dominánsnak mondható tevékenységi kör. Egy szervezet – egy tevékenységi kör; ez a jellegzetes közösségi struktúra jellemezte a települést. Ez alól kivételt csak a temetkezési egyesületek jelentettek, ezekből több is alakult: Flórián Temetkezési Egylet (1887-1910), Szentlászló Temetkezési Egylet (1911-1924), Első Általános Temetkezési Egylet (1911-1924). A Német Kaszinón és a három temetkezési egyleten

---

³⁹Márfi Attila: Baranya vármegye egyesületei 1867-1914 I. rész. In: Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1985-1986. Pécs, 1986, illetve Márfi Attila: Baranya megye egyesületeinek vizsgálata 1915-1950. In: Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1987/1988. Pécs, 1988

⁴⁰ Fontos megjegyezni, hogy a társadalmi szervezetek, hasonlóan más szervezetekhez, folyamatosan változtak, megszűntek, illetve átalakultak, tehát egy szervezet létrejötte nem jelent automatikusan folyamatos működést

kívül Bólyban működött még Népművelési Egylet (1869-1914), a Németbólyi Kölcsonös Segélyező Egylet, mint Szövetkezet (1874-1914), a Dalárda (1881-1939), a Katholikus Legényegylet (1889-1922), a Katholikus Ifjúsági Egylet (1890-1922), Németbóly és Vidéke Ipartestület (1890-1924), az Önkéntes Tűzoltó Egyesület (1900-1945), a Magyarországi Építőmunkások Országos Szövetsége Németbólyi fiókja (1906-1914), a Római Katolikus Kör (1910-1949), valamint a Magyarországi Munkások Rokkant Segélyező és Nyugdíj Egylete Németbólyi 25. sz. fiókja (1900-1924).⁴¹

A szervezetek nem mindig működtek folyamatosan, megszűnésük több esetben átalakulások miatt történt. Az I. világháború utáni években hasonló társadalmi folyamatok figyelhetők meg Bóly esetében is, mint a megye más nagyközségeinél. Az adatokból egy fejlődő helyi társadalom képe rajzolódik ki, ahol ugyan megjelennek azok a közösségi tevékenységek, amelyek a nagyobb települések jellemzői, de a szervezetek száma kisebb. Bólyban 1919 nyarán létrehoztak egy sportegyesületet, de a megalakulását a szerb megszállás idején a gyülekezési tilalom miatt a nyilvánosság kizárásával csak szűkebb körben jelentették be. Ez az egyesület alakult újjá 1927-ben Németbólyi Sport Club néven, majd 1934-től Németbólyi Sportegylet néven működött tovább.

A vizsgált korszakban a településen működő szervezeteket az alábbi táblázat tartalmazza:

Magyar Vöröskereszt helyi fiókegyesülete 1922-? 1926-ban 41 tag.
Hadirokkantak, Hadiözvegyek és Hadiárvak Országos Szövetsége Pécsi Csoportja helyi fiókja 1923. I. 17.-1945. 69 alapító tag.

---

⁴¹Márfi Attila: Baranya vármegye egyesületei 1867-1914 I. rész

Országos Nemzeti Szövetség helyi csoportja 1923—1945.
Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927-1940.
Szociális Missziótársulat Országos Szervezete helyi csoportja 1929-1942.
Polgári Lövészegyesület 1930-1940. 1935-ben módosított alapszabály.
Sport Egylet 1934-? 1938-tól szünetelt, 1945-ben újra kezdte működését.
Országos Stefánia Szövetség helyi fiókja 1933. XI. 26.1945. 151 alapító tag.
Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941 — 1945.
Katolikus Magyar Népművelési Egyesület ?-1944.

Forrás: Márfi Attila: Baranya megye egyesületeinek vizsgálata 1915-1950. In: Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1987/1988. Pécs, 1988

Az I-II. világháború közti években a községben működtek német politikai egyesületek is. Málik László írja: *„1935-ben már létezik és működik Németbólyban és környékén egy szervezet, amelynek célja a német anyanyelv ápolása és a vallásos érzés fenntartása volt. A szervezetet halvány nacionalista színezet jellemezte, magáévá tette a német kultúrfölény gondolatát. Ez azonban nem volt feltűnő, mivel az országban lévő hasonló szervezetek is – talán még fokozottabban – ezt tették. A szervezetet röviden U.D.V-nek nevezték, teljes neve Ungarnländischer Deutscher Volksbildungsverein (Magyarországi Német Népművelő Egyesület) volt.”*. A tagság egy része később kivált az U.D.V-ből, és megalapította a már sokkal nyíltabban hitleri eszméket hirdető Volksdeutsche Kameradschaft (Nép Németek Bajtársi Szövetsége) nevű szervezetet, amely 1938-tól Volksbund der Deutschen in Ungarn, vagyis Magyarországi Németek Népi Szövetsége (röviden Volksbund) néven

működött tovább. Ez a szerveződés már egyértelműen a Harmadik Birodalom érdekeit képviselte, és jelentős szerepe volt a Waffen-SS magyarországi toborzásaiban is. A II. világháború kitörését követő német politikai, katonai sikerek hatására a szervezet Bólyban és környékén is megerősödött. A Volksbund egyre nagyobb térnyerése a községben (és a környék más, többségében németek lakta településén is) jelentős közösségi feszültségeket és társadalmi megosztottságot generált.

A szervezet társadalmi erejét jól mutatja, hogy az 1939-ben létrehozott magyar tannyelvű Magyar Királyi Polgári Fiú- és Leányiskola ellentételezésére a helyi volksbundisták 1941-ben megnyitották a német nyelvű, Volksbund szellemű polgári iskolát a településen.⁴² A volksbundisták és Volksbund szellemiségét elutasító lakosság közötti feszültségek nem egyszer a tettegességig fajultak. A háború végén a helyi volksbundisták egy része nyugatra menekült.

A II. világháború után Bólyban is, hasonlóan a megye többi településéhez, szinte teljesen megbénult az egyesületi élet. Hiányzott a megfelelő anyagi háttér, és a bizonytalan politikai, társadalmi állapotok sem kedveztek az közösségi tevékenységek újra indulásához. 1949. éveket követően az új politikai, állami berendezkedés elsősorban a saját, marxista-leninista ideológiájú tömegszervezeteinek kialakítására koncentrált. A polgári társadalmi rendszer hagyományai nem kaphattak lehetőséget ebben a történelmi helyzetben.

---

⁴² Uo. 100-101. p.

Az 1945-től 1950-ig Baranyában összesen 465 egyesületet szüntettek, illetve sorvasztottak el. Ez utóbbiakat főleg adminisztratív úton; az egyesületeket megszüntető rendelet hivatalosan nem jelent meg, csak az egyesületek korlátozásáról adtak ki belügyminiszteri rendeleteket. Ebben az időben Baranyában csak 47 új egyesület alakult.⁴³ Az öntevékeny társadalmi tevékenységek helyébe lépő, és a hatalom által szervezett, ellenőrzött tömegmozgalmak nem pótolták a társadalmi önrendelkezés és önkéntesség alapján létrejött közösségeket. 1950-1980 között Bólyban a Magyar Honvédelmi Szövetség, az Önkéntes Tűzoltó Egyesület, a Vöröskereszt helyi alapszervezetei, és a régi ipartestületből alakult KIOSZ működött. A polgári hagyományokat feleleveníteni kívánó szervezetek számára csak az 1980-as évek végén nyílt történelmi lehetőség a helyi közösségek szervezésére. Az első ilyen jellegű szervezet 1985. november 4-én alakult meg Bólyban: a Községvédő és Szépítő Egyesület.⁴⁴

---

⁴³ Uo.

⁴⁴ Uo. 179-181. p.

A közösségi tevékenységek Bólyi járás településein a 19. század második felétől 1990-ig

A 19. század végén a járás településein is létrejöttek az első társadalmi szervezetek. Az első szervezetek temetkezési egyletek voltak (Babarcon az Első Temetkezési Egylet, Versenden a Temetkezési Egylet, mindkettő 1897-ben jött létre). Olasz községben szintén 1897-ben létrejött a Római Katolikus Olvasó és Ifjúsági Egylet, amely 1914-ig működött. A járás településein a közösségi tevékenységeiket megkezdő szervezeteket az alábbi táblázat mutatja:

BABARC	Első Temetkezési Egylet 1897, 1909-ben neve Katolikus Temetkezési Egylet 1909-? (600 tag) Katolikus Gazdakör 1914 (ez évben meg is szűnt)
BUDMÉR	Tejszövetkezet 1899-1908
HÁSSÁGY	Gazdasági Olvasó Kör 1899-1906 (1899-ben 75 tag) Római Katolikus Ifjúsági Egylet 1913
MÁRIAKÉMÉND	Katolikus Ifjúsági Egyesület 1898-1945
NYOMJA (MA SZEDERKÉNY RÉSZE)	Római Katolikus Ifjúsági Egylet (1912-ben 18 tag)
OLASZ	Római Katolikus Olvasó és Ifjúsági Egylet 1897-1914 (1909-ben 50, 1912-ben 65 tag) Katolikus Népszövetség 1909-1914 (1909-ben 37 tag)
SZAJK	Temetkezési Egylet 1906-1934 Római Katolikus Ifjúsági Egylet 1913-1924
VERSEND	Temetkezési Egylet 1897-1900 önsegélyező Egylet 1899-1908 Tejszövetkezet 1899-1902

Forrás: Márfi Attila: Baranya vármegye egyesületei 1867-1914 I. rész

A járáshoz tartozó 15 település közül csupán 8 községben működött valamilyen közösségi szervezet. A szervezetek legnagyobb része katolikus ifjúsági egyesület, amely 5 településen is működött. Temetkezési egyesület 3 településen (Szajk, Versend és Babarc) jött létre. Tejszövetkezet két községben (Versenden 1899-1902, és Budmérén 1899-1908) működött. A megye más településein ebben az időben népszerű gazdakör a bólyi járásban csak Babarcon alakult meg (Katolikus Gazdakör, 1914). Önkéntes tűzoltó egyesületek nem voltak a járás településein.

Az I. világháború előtt alapított egyesületek közül csupán két szervezet működött folyamatosan; a máriakémei Katolikus Ifjúsági Egyesület (1898-1945) és a szajki Római Katolikus Ifjúsági Egyesület (1913-1924). Az 1920-as évekig viszonylag kevés szervezet működött a járásban. Ennek oka a közösségi élet hagyományos falusi formáinak, a vidéki társadalmi tradíciók tovább élése. A német nemzetiségű közösségek, elsősorban a Volksbund jelentős szerepet töltek be a térség szervezetei között a II. világháború végéig. A járás szervezeteit az alábbi táblázat mutatja be:

BABARC	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927-1940.
	Polgári Lövészegyesület 1930-1940.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
	Vadásztársaság 1945. VIII. 13-? 15 alapító tag.
BELVÁRDGYULA	Levente Egyesület 1926-1938.
	Körjegyzőségi Polgári Lövészegyesület 1930—1941. 1935-ben alapszabály-módosítás.
	Falu Országos Földműves Szövetség helyi csoportja 1930—?
	Vadásztársaság 1946. VIII. 12.-? 10 alapító tag.
BORJÁD	Ágostai Hitvallású Nőegylet 1937-1945.

	Magyarországi Németek Szövetségének helyi csoportja 1941-1945.
HÁSSÁGY	Levente Egyesület 1926-1938.
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927. XI. 22.-1940.
	Magyarországi Németek Szövetségének helyi csoportja 1941-1945.
HERCEGTÖTTÖS	Polgári Lövészegyesület 1930-1940.
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1934-1941.
	Önkéntes Tűzoltótestület 1935-1945. 78 alapító tag. 1939-ben 56 tag.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
	Vadásztársaság 1949. VI. 30.-? 6 alapító tag.
HIDOR	Levente Egyesület 1926-1938.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941 - 1945.
KISBUDMÉR	Levente Egyesület 1926-1938. 1937-től körjegyzőségi Levente Egyesületként működött.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
LIPTÓD	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1930-1940.
	Katolikus Legényegylet 1937.I.-1937. XII.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
MÁRIAKÉMÉND	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927-1940.
	Polgári Lövészegyesület 1930—1940. Alapszabály módosítás 1935-ben.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
MONYORÓD	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927-1940.

	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
NAGYBUDMÉR	Levente Egyesület 1926-1940. 1937-ben beolvadt a körjegyzőségi egyesületbe.
	Gazdakör 1943. IV. 28.-1945. 39 alapító tag.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
NYOMJA	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927-1940.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
	Vadásztársaság 1945—?
OLASZ	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1928-1940.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941 — 1945.
PÓCSA	Levente Egyesület 1930-1940. 1937-ben beolvadt a körjegyzőségi egyesületbe.
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1931. IV. 19.-1940. 55 alapító tag.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
RÁCZTÖTTÖS	Polgári Lövészegyesület 1928-1940.
SZAJK	Szajk és Vidéke Hidegvérű Lótenyésztő Egyesület 1925. VI.29.-? 22 alapító tag.
	Polgári Lövészegyesület 1928-1940. 1935-ben alapszabálmódosítás.
	Római Katolikus Olvasóegylet 1929-1945.
	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
SZEDERKÉNY	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1927-1941.
	Polgári Lövészegyesület 1930-1940.

	Magyarországi Németek Szövetsége helyi csoportja 1941-1945.
VERSEND	Polgári Lövészegyesület 1930-1940. 1937-től mint körjegyzőségi egyesület működött.
	Magyarországi Német Népművelődési Egyesület helyi választmánya 1934. II. 11.-1940. 92 alapító tag.
	Magyarországi Németek Szövetsége 1941—1945.

Forrás: Márfi Attila: Baranya megye egyesületeinek vizsgálata 1915-1950. In: Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1987/1988. Pécs, 1988

A táblázatból látszik, hogy a korábban működő szervezetek egy része újralakult, és a korábbival megegyező területen tevékenykedett tovább. A közösségi tevékenységek olyan településeken is megjelentek, ahol korábban nem voltak társadalmi szervezetek. Ezek tevékenysége nagyrészt megegyezik az I. világháborút megelőző jellegzetes közösségi tevékenységekkel. Az országos tömegszervezetek helyi szervezetei is feltűnnek a településeken. A szervezetek megalakulása nem jelentett minden esetben folyamatos működést. Több szervezet megszűnt az I. és a II. világháború után, mások átalakultak és új néven folytatták tevékenységeiket. Olyan szervezetek is voltak, amelyek egészen 1949-1950-ig folyamatosan működtek. Néhány egyesületi típus megszűnése törvényszerű volt. Az államosítások során megszűntek az önkéntes tűzoltó egyesületek és a temetkezési egyletek. A korábbi egyesületi formák helyére lépő politikai indíttatású tömegmozgalmak és szervezeti formái nem tudtak valódi közösség teremtő fórumokká válni a települések életében.⁴⁵

⁴⁵Márfi Attila: Baranya vármegye egyesületei 1867-1914 I. rész. In: Baranyai helytörténetírás. A Baranya Megyei Levéltár évkönyve, 1985-1986. Pécs, 1986

Napjaink közösségi tevékenységei Baranya megyében és Kelet-Baranyában

A Központi Statisztikai Hivatal (KSH) 1993 óta végez éves rendszerességgel teljes körű adatgyűjtést a civil és egyéb nonprofit szervezetek tevékenységéről, gazdálkodásáról, humán erőforrásáról. A felvétel célja a szféra gazdasági és társadalmi súlyának, jelentőségének, valamint a nemzetgazdaság teljesítményéhez és az életminőség javításához való hozzájárulásának a bemutatása.⁴⁶

A KSH 2017. évre vonatkozó 2019-ben publikált területi statisztikát is tartalmazó adatai alapján⁴⁷ Magyarországon 61151 szervezet működött. Baranyában 758 alapítvány (a Magyarországon működő alapítványok 3,8%-a), illetve 1786 társas nonprofit szervezet (az országban működő társas nonprofit szervezetek 4,3%-a) folytatott tevékenységet. A megyében szervezetek teljes száma az adatok alapján 2544 (4,2%) volt.⁴⁸ Baranya megyében az 1000 lakosra jutó szervezetszám 7, amely meghaladja az országos átlagot (6,2). A megyében legnagyobb számban a klasszikus civil szervezetek találhatók meg, számuk 2241, emellett 114 érdekképviselő, illetve 189 nonprofit vállalkozás is működik Baranyában. A következőkben a fent említett területi statisztikai adatok alapján vizsgáljuk a közösségi

---

⁴⁶ <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/stattukor/nonprofit/nonprofit17.pdf>

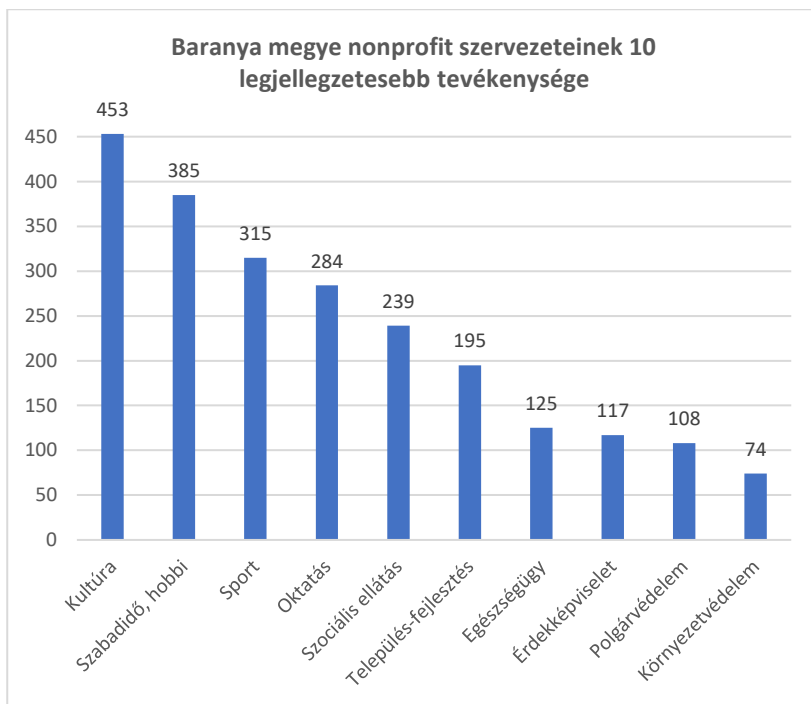
⁴⁷ A KSH a nonprofit szervezetekre vonatkozó adatbázisokat rendszerint a vizsgált évet követő második évben teszi elérhetővé, ezért az adatok elemzésénél a jelen pillanatban rendelkezésre álló, területi adatokat is tartalmazó 2017-re vonatkozó adatbázis adatait használjuk. A KSH adatai alapján 2019-ben Magyarországon működő szervezetek száma 60 890 volt, amely, bár összességében némi csökkenést mutat, jelentős mértékben nem tér el a 2017-es adatoktól, ezért a 2017-re vonatkozó adatok tendenciái alapján a jelenlegi folyamatok sajátosságaira is következtethetünk.

⁴⁸ <https://www.nonprofit.hu/tudastar/Nonprofit-szervezetek-Magyarorszagon-2017>

tevékenységeket folytató szervezetek legfontosabb sajátosságait Baranya megyében és Kelet-Baranyában.

A megyében működő 758 alapítvány 32%-a (242 szervezet) oktatáshoz kapcsolódó tevékenységet folytat, 18% szociális ellátáshoz kapcsolódik (140 szervezet), 13% a tágan értelmezett kultúrával foglalkozik (98 szereplő), de jelentős még az egészségügy (11%, 94 alapítvány), a település-fejlesztés (7%, 50 szervezet) és a környezet-védelem területén (3%, 25 szereplő) működő alapítványok száma és aránya is. Az 1786 társas nonprofit szervezet 21%-a (368 társadalmi szervezet) hasznos szabadidő-eltöltéshez és hobbitevékenységekhez kapcsolódó feladatokat lát el, a szervezetek 20%-a (355 szervezet) a tágan értelmezett kultúra területén tevékenykedik, 16% sportszervezet (284 szereplő), de jelentős még a település-fejlesztéssel (8%, 145 szervezet), szakmai, gazdasági érdekképviseléssel (6%, 114 szervezet), a közbiztonság védelmével (6%, 105 szereplő) és a szociális ellátással (6%, 99 társadalmi szervezet) foglalkozó szervezetek száma és aránya is.

A fentiek alapján az összes, Baranya megyében működő szervezet legfontosabb tevékenységeit az alábbi ábra mutatja be:

Forrás: KSH adatai alapján saját szerkesztés

A táblázatból jól látható, hogy a 2544 szervezet 18%-a kulturális tevékenységet folytat, amely jól mutatja a megyében e terület kiemelt fontosságát és a kulturális értékek, hagyományok megőrzését célzó helyi közösségi tevékenységeket. A kulturális területet a szabadidő és hobbitevékenységek (15%), a sport (12%), az oktatás (11%), a szociális ellátás (9%), a településfejlesztés (7%) követik, jól tükrözve a helyi közösségek prioritásait, preferenciáját. Jelentősnek tekinthető még az egészségügy területéhez, valamint a szakmai, gazdasági érdekképviseleti tevékenységekhez kapcsolódó társadalmi

szervezetek aránya (5%), valamint a polgárvédelem (4%) és a környezetvédelem is (3%).

Szervezeti formát tekintve Baranya megyében – az országos sajátosságokhoz hasonlóan – a legjellemzőbb szervezeti forma az egyesület (1531 szervezet), ezt követik az alapítványok (710), a nonprofit gazdasági társaságok (141), a szakmai, munkáltatói érdekképviselőket (61), a közalapítványok (48), a munkavállalói érdekképviselőket (36), a köztisztviselők (13) és az egyesülések (4).

A Baranya megyében működő 2544 szervezet 16%-a 50.000 forintnál alacsonyabb összegből gazdálkodik éves szinten, 24% 50.000 és 500.000 forint közötti bevételből folytat tevékenységeket, 35% 500.000 és 5.000.000 forint közötti bevétel nagysággal rendelkezik, 19% 5 és 50 millió forint közötti összegből gazdálkodik, és csupán 5% rendelkezik 50 millió forint feletti bevétellel. A rendelkezésre álló anyagi források természetesen jelentős hatást gyakorolnak a szervezetek lehetőségeire, az általuk végzett közösségi tevékenységek mennyiségére és minőségére egyaránt. A Baranya megyében működő nonprofit szervezetek 2017-ben több, mint 55 milliárd forintból gazdálkodtak. E bevételek 42%-a állami, önkormányzati forrás (23,7 milliárd forint), 6%-a magántámogatás (3,4 milliárd forint), 20% a szervezetek alaptevékenységeiből származó bevétel (11 milliárd forint), 30% az alaptevékenységen kívüli gazdálkodás bevétele (16,4 milliárd forint), 1% pedig egyéb bevétel (726 millió forint). A klasszikus civil szervezetek (egyesületek és magánalapítványok) 16,6 milliárd forintos bevétellel rendelkeznek, az érdekképviselőket 1,2 milliárd

forinttal, míg a nonprofit vállalkozások 37,6 milliárd forintból gazdálkodnak. A megyeszékhely, Pécs szervezetei 39,4 milliárd forint bevétellel rendelkeznek, a megyében található többi város szervezetei 11,2 milliárd forintból, míg a községek szervezetei csupán 4,8 milliárd forintból gazdálkodtak 2017-ben.

A megyében működő, közösségi tevékenységeket folytató szervezetek egy része – az adott szervezetek alaptevékenységként felvállalt feladatainak megfelelően – magánszemélyeket és szervezeteket is támogat. 2017-ben a magánszemélyeknek juttatott támogatás a KSH adatai alapján 83,9 millió forint, míg más szervezeteknek juttatott támogatás 639,2 millió forint volt Baranya megyében.

Baranya megyét tekintve a társadalmi szervezetek 44%-a (1130 szervezet) a megyeszékhelyen, Pécsen működik. A megye kisebb városaiban a társadalmi szereplők 20%-a (519 szervezet), míg községekben az összes szervezet 35%-a (895 szervezet) működik. A megye szervezeteinek 18,9%-a (480 szervezet) alkalmazott fizetett munkaerőt, amely mindösszesen 6909 foglalkoztatottat jelentett 2017-ben. A szervezetek egy része jelentős mértékben támaszkodik az önkéntes segítőkre is annak érdekében, hogy a felvállalt feladatokat, kitűzött célokat maradéktalanul teljesíteni lehessen. Önkéntes segítőkkel rendelkező szervezetek száma Baranya megyében 1197 volt, amely azt jelenti, hogy a szervezetek 47,1%-ának működésébe, feladatellátásába kapcsolódtak be önkéntes segítők. Mindez megyei szinten 11.965 főt jelentett: a szám természetesen tartalmazza az alkalmi (42%) és rendszeres (29%) segítőt, valamint az önkéntes

jogviszonyban álló, szervezetekhez kapcsolódó közreműködőket (29%). Az önkéntes munka becsült időtartama a KSH adatai alapján Baranya megyében 1,6 millió munkaóra, amely több mint 2 milliárd forint bérmegetakarítást eredményezett a szervezeteknek. A megyében 2017-ben 1604 szervezet rendelkezett tagsággal, amely közel 85.000 tagot, valamint több, mint 1 milliárd forint befizetett tagdíjat jelent Baranyában.

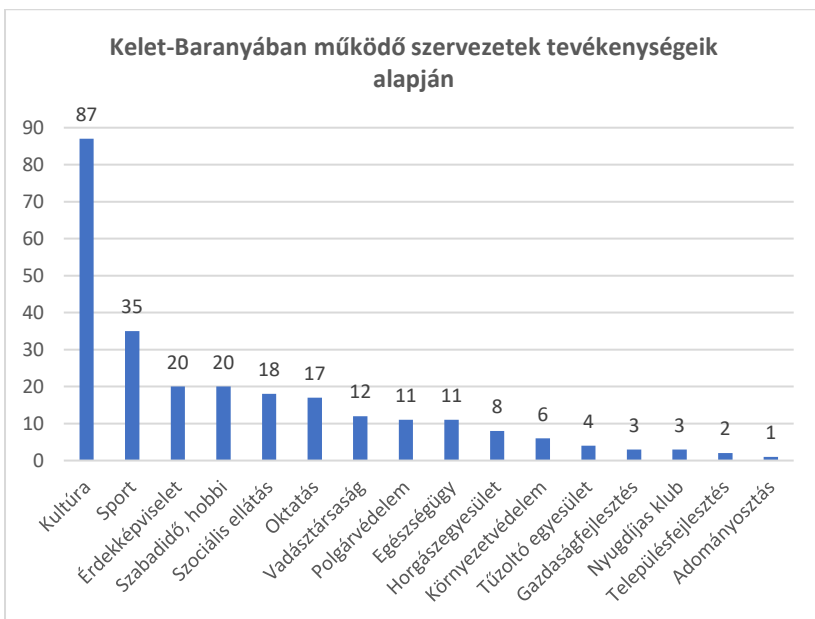
A Baranya megyében megfigyelhető sajátosságok és tendenciák hasonlóak az országos jellegzetességekhez: jól látható, hogy elsősorban a városok, a központi jellegű nagyobb települések rendelkeznek nagyobb szervezetszámmal, illetve olyan szervezetekkel, amelyek jelentősebb, kitűzött céljaikkal és felvállalt feladataikkal összhangban álló nagyságrendű bevételekkel rendelkeznek. A fenti adatokból természetesen az is látszik, hogy elsősorban a klasszikus civil szervezetek (magánalapítványok és társadalmi szervezetek) rendelkeznek kisebb forrástömeggel, a hiányzó forrásokat azonban részben kompenzálhatják a szervezeti célok megvalósításában közreműködő önkéntesek. A közösségi tevékenységek iránti helyi igények, a tenni akaró cselekvő közösségek, illetve a helyi szinten jelentkező gazdasági, társadalmi és környezeti feladatok, vagy éppen kihívások mellett a kitűzött célok megvalósításához szükséges források is elengedhetetlenek, azonban a kisebb, kapcsolatokkal és információkkal, valamint a forrásszerzéshez szükséges kompetenciákkal mérsékeltebben rendelkező társadalmi szervezetek sok esetben hátrányban vannak olyan szervezetekkel szemben, ahol ezek az erőforrások rendelkezésre állnak.

Kelet-Baranya két járását, a Mohácsi és a Bólyi járásokat vizsgálva a Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján⁴⁹ a két járás 42 településéből jelenleg 36 településen (86%) működik 258 társadalmi szervezet. Az országos és a megyei tendenciáknak megfelelően a szervezetek jelentős része a térség városaiban (Mohács, Bóly), valamint a központi szerepekkel rendelkező kisebb településeken található, azonban a településméretből nem minden esetben lehet általános következtetéseket levonni, mivel a térségben is előfordul, hogy kis településeken is működik egy-egy civil szervezet.

A szervezetek által végzett tevékenységekből következtethetünk a helyi közösségek preferenciáira, az adott településeken felmerülő feladatokra és tevékenységekre. Kelet-Baranya esetében is láthatóak azok a tendenciák, amelyek a magyarországi vidéki térségekben megfigyelhető közösségi tevékenységeket jellemzik. A formalizált, szervezett keretek között zajló közösségi tevékenységeket természetesen jól kiegészítik a nem intézményesült, nem formalizált társadalmi mozgásfolyamatok is. A Kelet-Baranyában működő szervezetek tevékenységeit az alábbi ábra mutatja be:

---

⁴⁹ <https://cicbaranya.hu/civil-adatbazis/>

Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

A térség szervezeteit vizsgálva a legjellemzőbb tevékenység⁵⁰ a tágan értelmezett kultúra: a szervezetek 34%-a foglalkozik kulturális tevékenységek ellátásával, amely jól mutatja a helyi társadalom és közösségek érzékenységét és odafigyelését településük, környezetük gazdag kulturális hagyományaira, örökségére. A kultúra területén tevékenykedő szervezetek jelentős része (elsősorban a kisebb települések

⁵⁰ A rendelkezésre álló adatok elemzésénél olyan szervezetek esetében, amelyek több tevékenységet is folytatnak, a legjellemzőbb tevékenységeik alapján történt meg a táblázatban szereplő kategóriákba történő besorolás. A kategóriák követik a KSH nonprofit szektorra vonatkozó adatgyűjtéseik során alkalmazott kategóriákat, azonban a vizsgált térségben megfigyelhető jellegzetes tevékenységek miatt külön kategóriaként szerepelnek a vadásztársaságok, horgászegyesületek, nyugdíjasklubok és tűzoltó egyesületek.

esetében) az adott település, térség múltjával, helyi kulturális értékeivel, tradícióival foglalkozva segít abban, hogy ezek az értékek a következő generációk számára is értékek maradhassanak. Külön érdemes kiemelni Kelet-Baranya nemzetiségi sajátosságaiból adódó, a térség településein működő nagyszámú német, illetve horvát kultúrával foglalkozó hagyományőrző szervezeteket.

A kultúra melletti másik markáns tevékenység a sport: a Kelet-Baranyában működő szervezetek 14%-a foglalkozik ezzel a területtel. Jelentős még a térségben működő nagyszámú vállalkozói, szakmai, munkavállalói érdekképviseléssel, valamint a szabadidőeltöltéssel, és hobbitevékenységekkel foglalkozó szervezet is (8-8%). Kelet-Baranyában 7%-os arányt képviselnek a szociális ellátással és az oktatáshoz kapcsolódó tevékenységekkel foglalkozó szervezetek, ezt követik a vadásztársaságok (5%), a polgárvédelemmel foglalkozó (4%), valamint az egészségügyhöz kapcsolódó feladatokat ellátó szervezetek (4%).

Kelet-Baranyában a rendelkezésre álló adatok alapján, bár kisebb számban és arányban, de működnek még Horgászegyesületek (3%), környezet- és természetvédelemmel foglalkozó szervezetek (2%), tűzoltó egyesületek (2%), gazdaságfejlesztéssel foglalkozó társadalmi szereplők (1%), nyugdíjas klubok (1%), településfejlesztéssel foglalkozó szervezetek (1%), valamint egy adományozó szervezet. Fontos azonban megjegyezni, hogy a szervezetek nem csupán egyetlen területtel foglalkozhatnak, a térségben is sok példát lehet találni arra, hogy a „főtevékenység” mellett más, például kulturális, hagyományőrző, vagy éppen sporttevékenységeket is elláthatnak.

A közösségi tevékenységek Kelet-Baranyában tapasztalható mintázata jól tükrözi a vidéki Magyarország közösségeinek társadalmi igényeit, valamint a felmerülő szükségletek kielégítése érdekében létrejövő öntevékeny közösségi mozgásfolyamatokat, illetve az ezzel kapcsolatos, folyamatosan jelentkező prioritásokat, preferenciákat. E közösségi tevékenységek eredményessége a felvállalt feladatok megvalósításához szükséges források folyamatos biztosítása mellett nagymértékben a helyi cselekvő közösségek aktivitásától is, ahol lényeges szempont, hogy az érintettek mennyire akarnak, mennyire képesek és mennyit tudnak tenni annak érdekében, hogy helyzetükön javítsanak, másoknak segítsenek, vagy éppen hagyományaik, kulturális örökségelemeiket megőrizzék a következő generációk számára is.

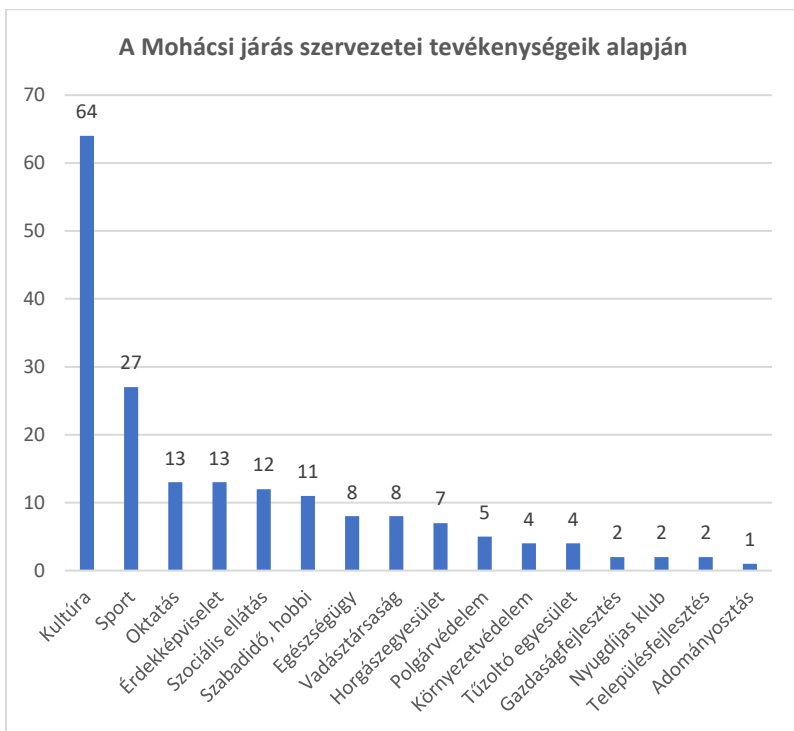
Civil társadalom a Mohácsi járásban

A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján⁵¹ a Mohácsi járásban jelenleg 23 településen működik 183 társadalmi szervezet. A legnagyobb számban a járási központban, Mohácson találunk szervezeteket (88), ami a járásban működő szervezetek 48%-át jelenti. Több olyan település is van, ahol viszonylag nagy számban működnek szervezetek. Általánosságban elmondható, hogy a nagyobb településeken több szervezet működik. Kivétel ebben a térségben is van: a járás legkisebb települései közé tartozó, csupán 194 fős Fekeden is működik egy szervezet (Fekedi Szülőföldünk Baráti Kör).

A Mohácsi járás szervezeteinek tevékenységeit az alábbi ábra mutatja be:

---

⁵¹ <https://cicbaranya.hu/civil-adatbazis/>

Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

A Mohácsi járásban 2020-ban működő 183 szervezet legjellemzőbb tevékenysége⁵² a tágan értelmezett kultúra: 35% foglalkozik kulturális tevékenységek ellátásával. Ez jól mutatja a helyi társadalom és közösségek

⁵² A rendelkezésre álló adatok elemzésénél olyan szervezetek esetében, amelyek több tevékenységet is folytatnak, a legjellemzőbb tevékenységeik alapján történt meg a táblázatban szereplő kategóriákba történő besorolás. A kategóriák követik a KSH nonprofit szektorra vonatkozó adatgyűjtéseik során alkalmazott kategóriákat, azonban a vizsgált térségben megfigyelhető jellegzetes tevékenységek miatt külön kategóriaként szerepelnek a vadásztársaságok, horgászegyesületek, nyugdíjasklubok és tűzoltó egyesületek. A térségben ugyanakkor a rendelkezésre álló statisztikák alapján nincsenek kutatással, nemzetközi kapcsolatokkal és adományoztatással foglalkozó szervezetek.

érzékenységét településük gazdag kulturális hagyományaira és örökségére. A szervezetek jelentős része (elsősorban a kisebb települések esetében) az adott település múltjával, kulturális értékeivel, tradícióival foglalkozik, segít abban, hogy ezek a következő generációk számára is értékek maradhassanak. A kultúra mellett másik markáns tevékenység a sport, a járásban működő szervezetek 15%-a foglalkozik ezzel a területtel.

Ezt követik az oktatáshoz kapcsolódó szervezetek, a vállalkozói, szakmai, munkavállalói érdekképviseletek, valamint a szociális területen tevékenykedő szervezetek (7-7%). A járás társadalmi szervezeteinek 6%-a (11 szervezet) szabadidő és hobbi szervezet. Hasonló számban és súllyal működnek az egészségügyhöz kapcsolódó szereplők, a vadásztársaságok és a horgászegyesületek (4-4%). A szervezetek 3%-a polgárvédelemmel foglalkozó szervezet, 2-2%-ot képviselnek a természet- és környezetvédelemmel foglalkozó szereplők, illetve a tűzoltóegyesületek. Gazdaságfejlesztéssel és településfejlesztéssel, közvetlen adományosztással foglalkozó, illetve nyugdíjas szervezetek, bár működnek a Mohácsi járásban, számuk azonban nem meghatározó.

Az oktatáshoz kapcsoló szervezetek az adott településen működő oktatási intézmény mellett látnak el feladatokat. Azokon a településeken, ahol működnek oktatási intézmények, ott a helyi lakosság igyekszik segíteni az intézményeket.

A tágan értelmezett kultúrával foglalkozó szervezetek egy jelentős része a járás településeinek gazdag nemzetiségi örökségével foglalkozik. Ez rendkívül fontos az adott népcsoport hagyományainak, nyelvének, a kultúrájának ápolásában, megőrzésében. A járás nagyobb településeire

jellemző, hogy a különböző nemzetiségek hasonló profilú szervezeteket működtetnek, amely egyfajta egészséges versenyt is keletkeztet a szervezetek között.

Az adatok elemzésénél nem hagyhatjuk figyelmen kívül a 21. századi tendenciákat sem, amelyek hatásai a Mohácsi járás esetében is megfigyelhetők. A közlekedés, az információs, kommunikációs technikák folyamatos fejlődése eredményeként az elmúlt években lehetőség nyílt különféle rendszerek, szervezetek digitális és fizikai összekapcsolására. Ezek új típusú munkatevékenységeket és termelési folyamatokat, valamint a foglalkoztatás új formáit eredményeztek világszerte.⁵³

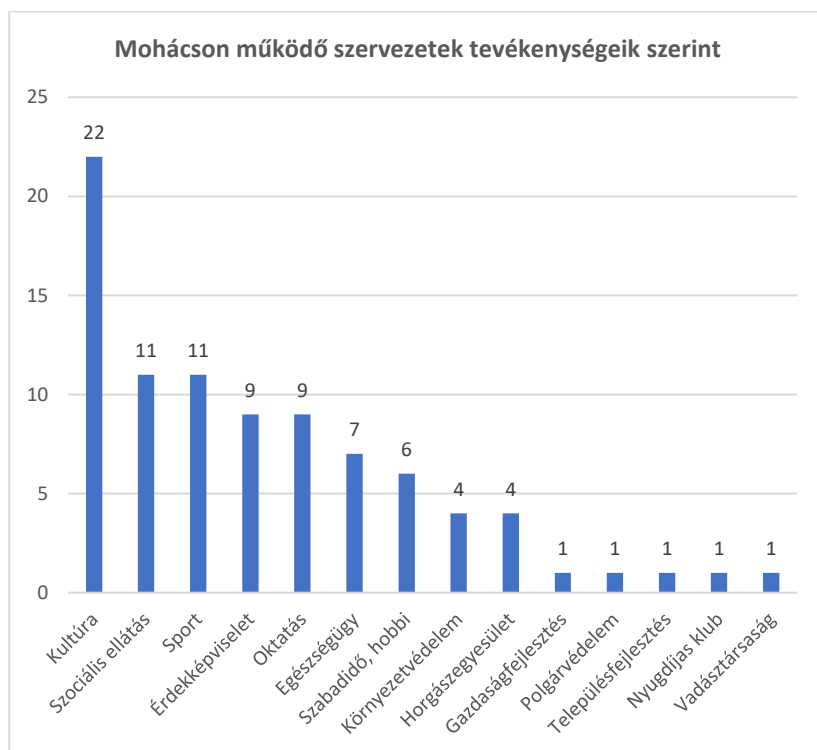
A szervezetek esetében ez azt jelentheti, hogy nem csupán a helyi igényekre, szükségletekre reagálva működhetnek, hanem más, akár távoli területeken is kifejthetik tevékenységeiket, illetve könnyen lehet, hogy a alapítók, közreműködő tagok csak valamilyen praktikus okból (lakóhely, munkahely, esetleges kedvezmények, támogatások, stb.) választották az adott települést: ilyen esetben az adott helyen bejegyzett szervezet természetesen máshol is kifejtheti tevékenységét. A térségben ilyen például a székhely szerint Lippón bejegyzett Magyar Hidegvérű Lótenyésztő Országos Egyesület, a Somberek községben bejegyzett Baranyai Gazdakörök Szövetsége, vagy a szintén itt bejegyzett Fekedi Vadásztársaság. Ezek a szervezetek nyilvánvalóan nem csak a székhelyként működő településeken fejtik ki a tevékenységüket.

---

⁵³ Zádori. I. – Nemeskéri Zs. – Szabó, Sz. (2020): Munkaerőpiac a vírus előtt, alatt és után: kihívások és lehetőségek. Új Munkügyi Szemle

A kisebb településeken működő szervezetek egy részénél a tevékenységek keverednek: a szervezetek több feladatot is felvállalnak. A nagyobb településeken működő szervezetek esetében is előfordul a több funkció vállalása, amely idővel leszűkülhet a meghatározó, tényleges feladatellátásra. A harmadik csoportba azok a „projektszervezetek” tartoznak, amelyek nonprofit szervezetként rendszeresen projekteket valósítanak meg, és ezek ellátásához van szükség a viszonylag sok tevékenységi körre.

A Mohácson működő szervezeteket vizsgálva a tevékenységi területek a következőképpen alakulnak:

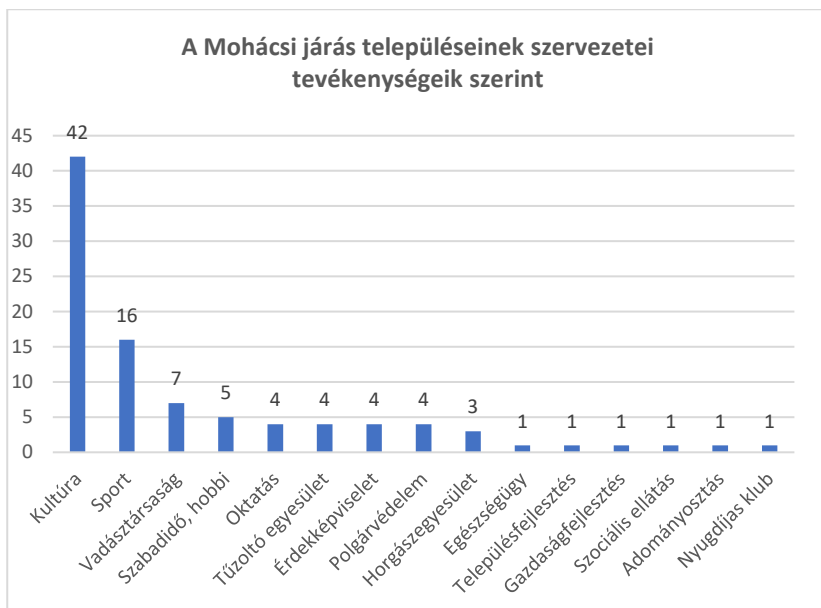

Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

A járáshoz hasonlóan Mohács esetében is a kultúrával foglalkozó szervezetek dominálnak (25%). Ezt követik a sportszervezetek és a szociális területen tevékenykedő szervezetek (13%). A szakmai érdekképviselőket és az oktatási területet érintő tevékenységeket folytató szervezetek (10%), egészségügy területén működő szervezetek (8%), hasznos szabadidőeltöltéssel és hobbitevékenységekkel foglalkozó szervezetek (7%), valamint a természet- és környezetvédelem, illetve a horgászegyesületek (5%) jelenléte is számottevő a helyi közösségi életben. A gazdaság- és településfejlesztéssel, polgárvédelemmel is foglalkoznak társaságok, van nyugdíjas klub és vadásztársaság, de számuk elenyésző. A fenti adatokból egy kisváros sajátos társadalomképe rajzolódik ki. Itt is megjelennek a nagyobb városokra jellemző szervezetek, tevékenységi körök, de a kisebb település méretéből adódóan a szervezetek száma is kevesebb.

A járás településein a Mohácstól némileg eltérő társadalmi igények jelenlétét mutatják a helyben működő szervezetek:

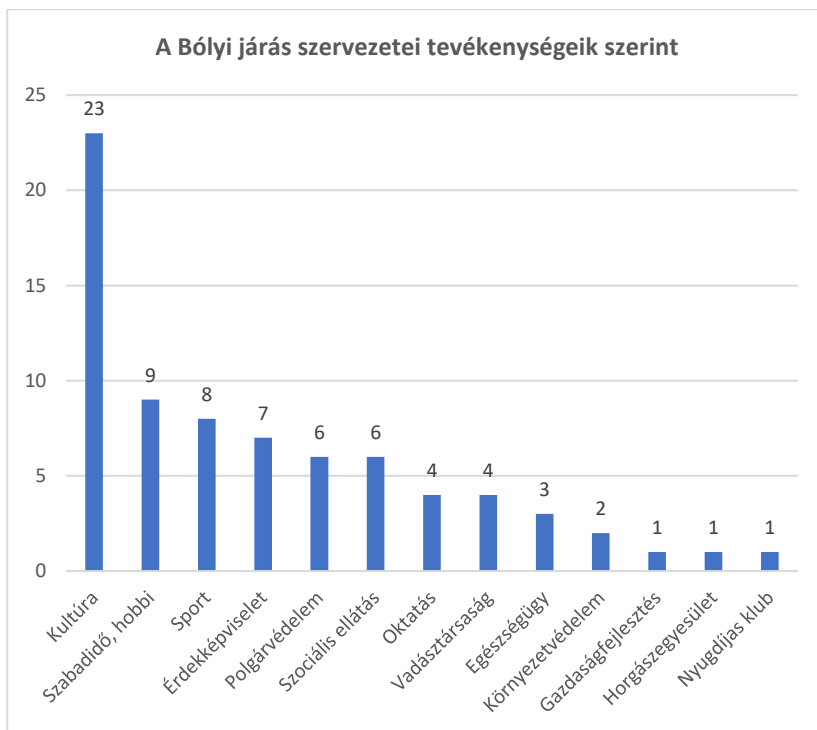
Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

A járás településein – Mohácsot leszámítva – a kulturális tevékenység toronymagasan vezet (42 szervezet, illetve 44%). Ezt követi a sport (17%), a vadásztársaságok (7%), és a hasznos szabadidőeltöltéssel, illetve hobbitevékenységekkel foglalkozó szervezetek (5%). Az oktatási tevékenységekhez kötődő szervezetek, a tűzoltó egyesületek, a szakmai érdekképviselők, illetve a polgárvédelemmel foglalkozó szervezetek azonos számban és arányban (4%) vannak jelen a járás településein. A szervezetek 4%-a horgászegyesület. Az egészségügyi, a település- és gazdaságfejlesztési, a szociális és jótékonyági tevékenységet folytató szervezetek, valamint a nyugdíjas szervezetek száma és jelentősége kicsi; nem játszanak meghatározó szerepet a helyi közösségi életben.

Civil társadalom a Bólyi járásban

A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa szerint a Bólyi járásban jelenleg 13 településen 75 társadalmi szervezet működik. Legtöbb a járás központjában, Bólyban működik (27), ez a járásban lévő szervezetek 36%-át jelenti. Általában a nagyobb településen több szervezet jön létre, kivétel a Bólyi járásban is előfordul. A járás egyik legkisebb településén, a 148 fős Nagybudmérban két szervezet is működik: a Borjádi Lövészklub és a Nagybudméri Polgárőr Egyesület.

A Bólyi járás szervezeteinek tevékenységeit az alábbi ábra mutatja be:

Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

A Bólyi járásban működő 75 szervezet legjellemzőbb tevékenysége⁵⁴ a tágan értelmezett kultúra: 31% foglalkozik kulturális tevékenységek ellátásával. Ez jól mutatja a helyi társadalom és közösségek igényét és érzékenységét településük kulturális hagyományaira, örökségére. A kulturális tevékenységet folytató

⁵⁴ A rendelkezésre álló adatok elemzésénél olyan szervezetek esetében, amelyek több tevékenységet is folytatnak, a legjellemzőbb tevékenységeik alapján történt meg a táblázatban szereplő kategóriákba történő besorolás. A kategóriák követik a KSH nonprofit szektorra vonatkozó adatgyűjtéseik során alkalmazott kategóriákat, azonban a vizsgált térségben megfigyelhető jellegzetes tevékenységekkel kiegészítve szerepelnek.

szervezetek jelentős része (elsősorban a kisebb települések esetében) az adott település múltjával, helyi kulturális értékeivel foglalkozik; segít, hogy ezek az értékek megőrződjenek. A járásban a helyi közösségek jelentős részét a nemzetiségi (német, horvát, sokác) hagyományok, kultúra és nyelv ápolására és megőzésére hozták létre.

A kultúra mellett a másik fontos tevékenység a hasznos szabadidő-eltöltés és hobbitevékenységek köre. A járásban működő szervezetek 12%-a foglalkozik ezzel. A térségben működő sportszervezetek száma és aránya is figyelemre méltó (11%). A vállalkozói, szakmai, munkavállalói érdekképviselőket ellátó szervezetek számaránya (9%) és a polgárvédelemmel és a szociális területtel foglalkozó szervezeteké közel azonos (8-8%). A polgárvédelmet ellátó egyesületeket alapvetően a közbiztonság erősítésére hozták létre, de elláthatnak ezen kívül más, hagyományőrző, vagy sporttevékenységeket is. A járásban egyenlő arányú (5%-5%) a vadásztársaságok, és az oktatáshoz kapcsolódó szervezetek száma. A Bólyi járásban is működik több olyan szervezet, amely az adott településen működő oktatási intézmény tevékenységét és működését segíti. Azokon a településeken, ahol működnek oktatási intézmények, ott a helyi társadalom támogatja ezeket. A járásban vannak még egészségüghöz kapcsolódó tevékenységet folytató szervezetek (4%), környezetvédelemmel és a természettel foglalkozó társadalmi szervezetek (3%), gazdaságfejlesztéssel foglalkozó szereplők (1%), horgászegyesületek (1%) és nyugdíjas klubok (1%) is.

Az adatok elemzésénél nem hagyhatjuk figyelmen kívül a 21. századi tendenciákat sem, amelyek hatásai természetesen a Bólyi járás esetében is megfigyelhetők. A közlekedés, elérhetőség, megközelíthetőség, valamint az

információs, kommunikációs technikák folyamatos fejlődése eredményeként az elmúlt években lényeges trendként jelent meg, hogy e vívmányok segítségével lehetőség nyílt különféle rendszerek, szervezetek digitális és fizikai összekapcsolására, amelyek új típusú munkatevékenységeket és termelési folyamatokat, valamint a foglalkoztatás új formáit eredményeztek világszerte.⁵⁵ A szervezetek esetében ez azt jelentheti, hogy nem csupán a helyi igényekre, szükségletekre reagálva működhetnek, hanem más, akár távoli területeken is kifejthetik tevékenységeiket, illetve könnyen lehet, hogy a alapítók, közreműködő tagok csak valamilyen praktikus okból (lakóhely, munkahely, esetleges kedvezmények, támogatások, stb.) választották az adott települést: ilyen esetben az adott helyen bejegyzett szervezet természetesen máshol is kifejtheti tevékenységét. A térségben ilyen például a székhely szerint Olasz községben bejegyzett Veterán Autó Club Magyarország, a szintén ezen a településen bejegyzett Pécs Környéki Állatmentő Alapítvány, vagy éppen a Máriakémenben bejegyzett Emigrációban Élő Magyarok Szövetsége. Az ilyen típusú szervezetek száma részben a megyeközpont, Pécs közelségére vezethető vissza, mivel az elmúlt évtizedekben jelentős volt a kiköltözés a Pécs környéki településekre, amely érintette a járás nyugati részén elhelyezkedő településeket is.

A járás központjában, Bólyban működő szervezeteket vizsgálva a tevékenységi területek a következőképpen alakulnak:

---

⁵⁵ Zádori. I. – Nemeskéri Zs. – Szabó, Sz. (2020): Munkaerőpiac a vírus előtt, alatt és után: kihívások és lehetőségek. Új Munkaügyi Szemle

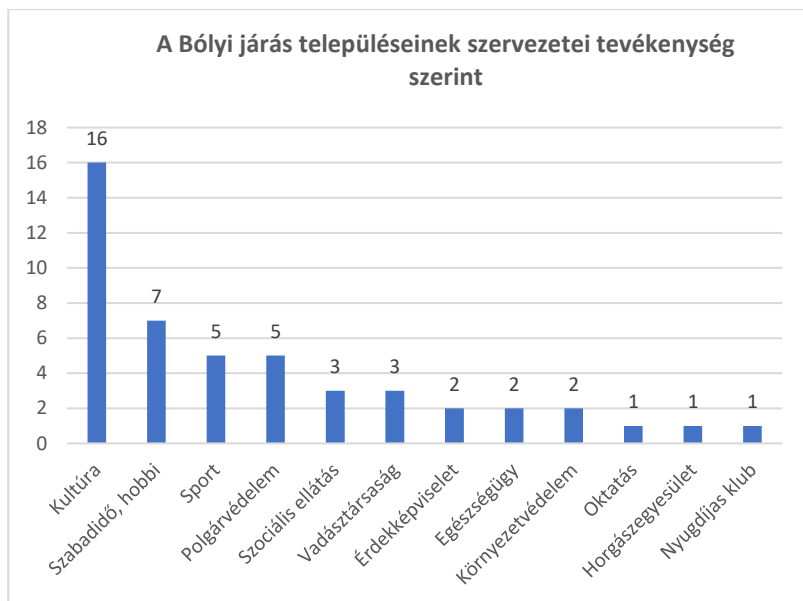

Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

A járás adataihoz hasonlóan Bólyban is a kultúrával foglalkozó szervezetek száma a legtöbb (7 szervezet, 26%). Helyi viszonylatban jelentős a vállalkozói, szakmai, munkavállalói érdekképviselőt ellátó szervezetek száma (5 szervezet, 19%). A sport, az oktatás és a szociális ellátás területén azonos arányban (3-3 szervezet, 11-11%) működik szervezet. A településen 2 szabadidős és hobbitevékenységekkel foglalkozó szervezet van (7%), az egészségügy, a gazdaságfejlesztés és a polgárvédelem egy-egy szervezetet jelent (4%). A városban egy vadásztársaság is működik.

A fenti adatokból egy kisváros sajátos helyi társadalomképe rajzolódik ki: megjelennek a nagyobb városokra jellemző közösségek, tevékenységi körök, de – értelemszerűen – kisebb számban.

A Bólyi járás településein működő szervezetek tevékenységei az alábbiak szerint alakulnak (a járási székhely, Bóly nélkül):

Forrás: A Baranya Megyei Civil Közösségi Szolgáltató Központ civil szervezetekre vonatkozó adatbázisa alapján saját szerkesztés

A járásban – Bólyt nem számítva – a kulturális tevékenység a legjellemzőbb (16 szervezet, 33%). Nagyságrendben következnek a szabadidős és hobbitevékenységekkel foglalkozó társadalmi szervezetek (7 szervezet, 15%), majd a sport és a polgárvédelem (10-10%), valamint a szociális területen tevékenykedő szereplők és a térségben működő

vadásztársaságok (6-6%). A járás településein lényeges szerepet játszanak még a vállalkozói, szakmai, munkavállalói érdekképviselőek, az egészségügyhöz kapcsolódó tevékenységet folytató, illetve környezet- és természetvédelemmel foglalkozó szervezetek (4-4%) is. Az oktatási területhez kapcsolódó tevékenységek, a horgászegyesületek és a nyugdíjasklubok mérsékeltbb szerepet játszanak a Bólyi járás településein.

A két táblázat adataiból jól láthatóak Bóly és a járás települései között fennálló különbségek. Ez a helyi közösségek eltérő igényeit, társadalmi irányultságát tükrözik.

Helyi értékek, cselekvő közösségek

A helyi közösségi tevékenységek hiteles feltárásának legfontosabb forrásai a helyben élő emberek. Ők rendelkeznek azokkal az ismeretekkel és tudással, amely lehetővé teszi a közös, együttes cselekvésüket. Ők vesznek részt a kitűzött célok, felvállalt feladatoknak a megvalósításában. Ők javíthatják környezetük életminőségét, közreműködhetnek a helyi társadalom egészséges, kiegyen súlyozott működésének megvalósításában.

A helyi társadalom működési mechanizmusait és helyi közösségeit a helyi polgárokkal, közösségi szereplőkkel, civil szervezetek vezetőivel, hiteles véleményformálókkal és közéleti szereplőkkel folytatott beszélgetésekből és interjúkból tudhatjuk meg. Ez a módszer alkalmas arra, hogy árnyaltabbá tegyék a helyi társadalomról alkotott képet. A közvetlen, személyes beszélgetés során feltárulhatnak azok az összetett jelenségek, amelyek közrejátszanak a közösségek igényei és szükségletei, a prioritások és preferenciák kialakulásában, meghatározzák egyes közösségi tevékenység motivációját. Az együttélő közösség jellemzői (értékei, hagyományai, kapcsolatai, kommunikációja, a konfliktusai) és a helyi társadalmi élet eseményei, valamint az önkormányzatok közösségi szerepvállalása azok a tényezők, amelyek komoly hatást gyakorolnak a helyi közösségekre, és a tevékenységeikre.

A helyi kultúra és a helyi szellemi élet megismerése elengedhetetlenül szükséges egy közösség identitásának, működésének a megismeréséhez. A különböző kultúrák (nemzetiségi, paraszt-, a bányáskultúra), a különböző mesterségek, a természeti és környezeti értékek és hagyományok minden

időben formálták az adott közösségeket, mindennapi tevékenységeiket. Egy-egy közösség életében jelenlévő társadalmi érték tárgyiasult, realizálódott megnyilvánulásai (népszokás, emlékőrzés) sorvezetőként nyújtanak segítséget az élő társadalmi folyamatok megértéséhez. A Baranya Megyei Értéktárban a helyi és a megyei, valamint a nemzeti jelentőségű értékek közt a fellelhetőek azok is, amelyek Nyugat-Baranya közösségi tevékenységeihez kapcsolódnak. E különleges értékek megismerése mellett fontos a helyi közösségekben aktív szerepet játszó, a helyben élő emberek véleménye, visszaemlékezéseik és tapasztalataik: ezeket helyben készített interjúkkal, személyes beszélgetésekkel mutatjuk be.

Kincses Kelet-Baranya

Mohácsi Történelmi Emlékhely

1526. augusztus 29-én a Mohács melletti síkságon az I. Szulejmán szultán vezette, 75-80 ezer főnyi oszmán-török haderő döntő győzelmet aratott II. Lajos magyar uralkodó 25 ezer fős, német, cseh és lengyel csapatokkal kiegészített hadserege felett.⁵⁶ A csata pontos helyszínéről, a csata menetéről és a magyar történelemben betöltött helyéről gyakran vitatkozó vélemények abban alapvetően egyetértenek, hogy a mohácsi vereség komoly hatást gyakorolt a Magyar Királyság további történetére. A magyar sereg jelentős része, II. Lajos királlyal, valamint az ország zászlósurainak, egyházi vezetőinek és nemesseinek színe-javával a csatatéren lelte a halálát. Az áldozatok néhány tömegsíriját az 1950-es, 1960-as években feltárták fel, a megtalált áldozatok azonban csak töredékét jelentik a csata elesettjeinek. A magyar történelemben nagyon fontos szerepet játszó ütközet emlékére létrehozott Mohácsi Történelmi Emlékhelyet 1976. augusztus 29-én, a csata 450 éves évfordulóján nyitották meg a nagyközönség előtt.

„A park területe 1700 katona végső nyughelye. A tömegsírok között a történelem jeles alakjai, II. Lajos király, Szulejmán szultán, Tomori Pál, Kanizsai Dorottya, és sok-sok névtelen vitéz fából kifaragott szobrait láthatják az idelátogatók. A fegyvereket, lovakat megidéző sírjelek sokasága eleven mozgást teremt a csendes sírkertben. Látogatáskor a vendégeknek lehetőségük van megkondítani a kis lélekharangot, amelynek

---

⁵⁶ <https://intezet.nori.gov.hu/nemzeti-emlekhelyek/Mohacs/mohacs-nemzeti-emlekhely/>

hangja tovább fokozza a sírkert magasztos hangulatát. A 2011-ben átadott, Szent Koronát formázó impozáns fogadóépületben kapott helyet a csatát bemutató kiállítóterem, amelyben a korabeli fegyverek ugyanúgy megtalálhatóak, mint a digitális terepasztal, vagy a mozi. A kupola formájú felső szint időszakai tárlatoknak ad helyet, valamint az idelátogató vendégeknek lehetőségük nyílik a magasból megtekinteni a virágot formázó sírkertet.”⁵⁷

A csata helyszínének és további tömegsírijainak kutatása az 500 éves évfordulóhoz közeledve nagy lendületet kapott, jelenleg is zajlik a korábban már megtalált tömegsírok újbóli feltárása és szisztematikus vizsgálata, illetve a további tömegsírok keresése és a csata helyszínének és pontos menetének kutatása.

Mohácsi Fekete Kerámia

Mohácson nagy hagyományai vannak az agyagművességnek, amelynek leghíresebb terméke a 18. századtól a mázatlan fekete kerámia volt. e sajátos készítési technika során a megformált edényt szikkasztás és esetleges díszítés után kiégetik. Amikor az edények vörösen izzanak, a kemence összes nyílását lezárják, a tüzet elfojtják, és ennek következtében kémiai folyamat – redukció – keletkezik, amitől az edény feketévé válik.⁵⁸ Az országszerte nagy hírnévre szert tett mohácsi fekete kerámiát a Dunán

---

⁵⁷ <http://mohacs.hu/ajanlataink/latnivalok/muemlekek/latogathato-muemlekek/35-nemzeti-emlekhely>

⁵⁸ Magyar Néprajzi Lexikon. <https://mek.oszk.hu/02100/02115/html/2-183.html>

szállították külföldi piacokra, elsősorban a Balkánra. A hagyományos mohácsi feketekerámia formakincse számos archaikus vonást hódoltságkori és balkáni hatást megőrzött, felület díszítése legtöbbször karcolással, „sikálással”, rovátkolással történt.⁵⁹ Mohácson és környékén napjainkban is készítenek feketekerámiát: e tradicionális termék a helyi közösség hagyományainak megőrzése szempontjából kiemelt jelentőséggel bír.

Szent Miklós Vízialom

A Szent Miklós malom a mohácsi járás egyetlen működőképes középkori eredetű vízialma. A Csele patak a múltban számtalan vízialmot hajtott, melyekből napjainkra csupán ez az egy malom maradt fenn. A műemlék különlegessége, hogy zárt kerékházának köszönhetően patakja a házban folyik. A malomporta különlegessége egy, a világon egyedülálló, emberi erővel működő taposómalom-gépezet.⁶⁰ A pincében berendezett papírmalomban lehetőség van a papírmerítés megismerésére és kipróbálására is. A malomban megtekinthető a gabonafeldolgozás történetét az őskortól napjainkig, számos kipróbálható eszközön keresztül bemutató őrléstörténeti kiállítás és zsákgyűjtemény is.⁶¹

A magyar építészeti kultúra népszerűsítésében, a minőségi épített környezet létrehozásában, az építészeti értékek megóvásában és az

---

⁵⁹Baranya Megyei Értéktár – Kincses Baranya. <http://kincsesbaranya.hu/>

⁶⁰<http://mohacs.hu/patakmalom>

⁶¹Baranya Megyei Értéktár – Kincses Baranya. <http://kincsesbaranya.hu/>

építészeti szemléletformálásban kifejtett tevékenységért 2018-ban a Pro Architectura díjat kapott Mohácsi Bugarszki Norbert, a mohácsi, cselevölgyi Szent Miklós vízi- és taposómalom tulajdonosa és megmentője, aki nem csak az épületet állította helyre, de a vízügyi levéltárból kikutatott adatok alapján a vízikereket és a korábbi három darab őrlőberendezésből egyet újjá is építtetett. E különleges épített örökség újjávarázsolásában a helyi közösség is támogatta Bugarszky Norbertet, aki felvállalta, hogy a közösség számára is fontos helyi érték a jövő generációk számára is megmaradhasson.

Mohácsi gasztronómiai tradíciók

Több mint két évtizede a Mohácsi Sokacok Olvasóköre tagjai augusztus első hétvégéjére szervezi meg a mohácsi népi és nemzetiségi hagyományokat felelevenítő Babfőző fesztivált, horvát kulturális és gasztronómiai találkozót.⁶² A rendezvény során hagyományos technikával, agyagedényben főzik a babot. A rendezvény köszöntőkkel indul a Sokac Negyed utcáiban, miközben megkezdődik hagyományos technikával az agyagedényben történő babfőzés. A gasztronómiai ízek mellett kulturális bemutatók is helyet kapnak, a kézműves bemutatókkal egyetemben. A résztvevő főző társaságok száma közel 300, akik 1100 agyagedényben főzik a babot. Az este utcabállal zárul.⁶³A mohácsi sokacbabot különleges és egyedi receptúra alapján készítik el, amit sikerült megőrizni generációkon

---

⁶²Uo.

⁶³<http://www.szivemcsucskemohacs.hu/esemenyek/19-mohacsi-sokac-babfozo-fesztival>

át. Ennek további megtartása, ápolása fontos célja az olvasókörnek és a városnak.⁶⁴

A Duna menti városban évszázados hagyományai vannak a halételek készítésének is. „A mohácsi halászlé megőrizte a legegyszerűbb ősi technológiát, s abban fejlődött tovább, arra irányultak az összes újabb fogások, hogy a lé minél tartalmasabb legyen. Annyira, hogy a lé vált a fő cellá, aminek alárendelik a halhúst vagy éppen fel is áldozzák. Itt tehát a fő dolog a kellő állapotú, tartalmas, kocsonyásodó lé, amit főtt metéltésztával esznek, s külön fogyasztják a lé nélküli halhúst, aminél az sem baj, ha a kelleténél kicsit jobban szétfőtt” – olvasható a Mohácsi halászlé honlapján.⁶⁵ A hagyományos mohácsi halászlé fontos, megőrzendő gasztronómiai értéke a helyi kultúrának.⁶⁶

Mohácsi Nemzetközi Néptáncfesztivál

1996 óta minden év augusztusának kiemelkedő programja. A rendezvény kezdeti célja a cserekapcsolatok kiépítése volt. A fellépések estén át tartanak. A program első háromnapos bemutatóját menettáncokkal összekötött gálaműsor zárja. A látogatók száma 1800-2000 fő naponta.⁶⁷ A táncfesztivál kuriózuma, hogy minden este az aznap fellépő táncsoportok táncházakat is tartanak, így az érdeklődők aktívan vehetnek részt a

---

⁶⁴Baranya Megyei Értéktár – Kincses Baranya. <http://kincsesbaranya.hu/>

⁶⁵<http://www.mohacsihalaszle.hu/>

⁶⁶Baranya Megyei Értéktár – Kincses Baranya. <http://kincsesbaranya.hu/>

⁶⁷<http://mohacs.hu/rendezvenyek/nagyrendezvenyek/18-nemzetkozi-neptanc-fesztival>

táncesten.⁶⁸Az eredetileg hagyományteremtő szándékkal megrendezett fesztivál komoly hazai is külföldi érdeklődésre tart számot, a rendszeresen résztvevő fellépők és látogatók révén amelltt, hogy biztosított a helyi néptáncagyományok megőrzése, híre eljut a nagyvilágba.

Mohácsi Busójárás

Ha Mohács, akkor busójárás... A busójárás egy tavaszváró, télbúcsúztató népszokás a városban. E különleges hagyomány az itt élő sokácok fontos farsangi szokása, amely napjainkra a város fontos szimbólumává vált. A mohácsi busójárás 2009-től felkerült az UNESCO szellemi örökség reprezentatív listájára.⁶⁹ 2012-től a mohácsi busójárás egyúttal hungarikum is, a helyi lakosság és civil társadalom fontos közösségi eseménye. Az eredetileg délszláv eredetű népszokás, amit a Mohácsra és környékére betelepülő sokácok hoztak magukkal, a magyar kultúrkörben formálódott tovább. A busójárást a 18. század második felében említik az első feljegyzések. A busójáráshoz kapcsolódó monda, hogy a Mohácsi-sziget mocsárvilágába menekült lakosság öltözött be először busóknak, és éjjel a Dunán átkelve az ijesztő, faragott faálarokba és birkabőrbe öltözött busók hatalmas zajt keltve sikeresen zavarták el a törököket Mohácsról.

A busójárás a farsang végén rendezett maszkos, rituális, mai formájában több napon keresztül tartó karnevál jellegű felvonulás.⁷⁰ „E különleges

---

⁶⁸Baranya Megyei Értéktár – Kincses Baranya. <http://kincsesbaranya.hu/>

⁶⁹ <https://www.mohacsibusojaras.hu/busojarasrol/unesco/>

⁷⁰ Busójárás Mohácscon. <http://szellemikulturalisorokseg.hu/>

alakoskodó népszokás napjainkra tánccal, zenével kísért országos hírű népünnepéllé fejlődött, amelyben a város lakossága, a busócsoportok, valamint az őket kísérő zenészek és táncosok, továbbá a maszkokat, eszközöket készítő kézművesek vesznek részt. A szokásfolyamatba az ilyenkor ide látogató nagyszámú közönséget is bevonják, akik így részévé válnak a város több pontján zajló eseményeknek. A város önkormányzata és a busócsoportok évről évre közösen szervezik meg a busójárást. A hat napig tartó eseményeken túl a busócsoportok egész éven át aktív közösségként működnek. Ehhez hozzá tartozik a hagyományokon alapuló folyamatos készülődés, az eszközök, maszkok megtervezése és elkészítése, a busóruházat felújítása, az egyes csoportok sajátos járműveinek megtervezése, kialakítása, és a megjelenésük hitelességét szolgáló kutatómunka. A busójárás folyamatában egyformán szerepet kapnak a tervezett programok (pl. busók gyülekezője, felvonulása, a telet szimbolizáló koporsó elégetése, busóavatás, néptáncbemutatók, kézműves vásár) és a spontán akciók és megnyilvánulások (szabados viselkedési formák, termékenységvarázsló rítuselemek, ijesztgetés, játékosság, tánc).⁷¹

Emmausz-járás Bóly

A húsvéthétfői Emmausz-járás több mint 100 évre visszanyúló, bibliai gyökerű, német nemzetiséghez kapcsolódó szokás, amely a mai napig aktívan él a városkában. Húsvéthétfőn a délelőtti kálvária-dombi szentmise

---

⁷¹ Uo.

után megtelnek a bólyi pincefalu présházai.⁷² A családok, baráti társaságok meghívásra érkeznek, de sokan több helyre is betérnek, látogatják egymást. A pincegazdák az úton arra járó ismerősöket is behívják asztalukhoz.⁷³ Az együttlét lényege a társas étkezés (a húsvéti ételek és a pincegazda kínálta borok ünnepi hangulatban, de kötetlen formában való közös elfogyasztása), a gyerekeket és a felnőtteket egyaránt megmozgató szabadtéri játékok.⁷⁴ E fontos közösségi esemény lehetőséget biztosít a kölcsönös ismerkedésre, a barátokkal, ismerősökkel, rokonokkal történő találkozásra, és a közösségi kapcsolatok ápolására. A máig élő népszokás emellett jól szimbolizálja a bibliai emmausz-vacsora történetének lényegét: meghívlak asztalomhoz, hogy megtudd, ki vagyok.⁷⁵ *A Bólyba az 1700-as években betelepült németek (akkor az összlakosság 90-át alkották) által kialakított szokást mára az egész város magáénak érzi, és egyaránt éltetik a II. világháború után betelepített felvidéki magyarság és a későbbiekben pincetulajdonossá váló, bólyi gyökerekkel nem rendelkező családok is*⁷⁶.

Bólyi mézeskalács és puszedli

A Baranya Megyei Értéktárban megtalálható még a bólyi mézeskalács és puszedli is. Egykor Bólyban négy, Baranyában pedig összesen harminc-negyven mézeskalácsos volt – ma alig néhány van az egész megyében.⁷⁷

---

⁷²Szellemi kulturális örökség Magyarországon. <http://szellemikulturalisorokseg.hu/>

⁷³Baranya Megyei Értéktár – Kincses Baranya. <http://kincsesbaranya.hu/>

⁷⁴Szellemi kulturális örökség Magyarországon. <http://szellemikulturalisorokseg.hu/>

⁷⁵<http://www.baranya.hu/hirek/176/erositik-a-koezoessegeket>

⁷⁶Baranya Megyei Értéktár – Kincses Baranya. <http://kincsesbaranya.hu/>

⁷⁷ Uo.

Tárnoky István 1882-ben nyitotta meg mézeskalácsos és gyertyaöntő műhelyét a faluban, leszármazottai pedig továbbvitték a családi tradíciót és folyamatosan készítik a mézeskalács-csodákat hagyományőrző műhelyükben.

Közösségi értékek Kelet-Baranyában

Nem csak az álarc teszi a mohácsi busót

A mohácsi busókról mindig csak a jellegzetes maszk és a fehér bunda jut az eszünkbe, mégis, a hagyományok szerint sok más kiegészítő is a „felszerelés” része. Álarcokat sok helyen, sok kézművesnél lehet találni, igazi, hagyományos eszközöket viszont ma már csak egyvalaki készít a dunaparti településen. Jaksics György a sokac hagyományok egyik legfőbb ápolója, műhelyét a legkülönbébb busó kellékek díszítik.

- Ezeket a busójáráshoz is kötődő fakellékeket egymagam készítem – illetve egyvalaki foglalkozik még ilyen munkával, de ő csak kereplőket gyárt és azt sem nagyobb mennyiségben. Én a kereplőktől a többféle buzogányokon át a vízfordóáig mindent készítek, ami hajdanán kapcsolatos volt a busójárással – mondta Jaksics György.

Tapasztalatai szerint napjainkban sok fiatal érdeklődik az ilyen régebbi eszközök iránt, hogy ilyesmikkel színesítse a bundáját, a szép álarcot ilyen hagyományos kellékekkel, tükrös vízfordóával egészítse ki. A vízfordóát egyébként hajdanán még leánykikérésre is használták, ennek nagy hagyománya volt a sokacok körében.

- Nehéz munka az enyém, és nagyon pepecselős, a végeredmény sem is olyan látványos, mint egy maszk. Az emberek nem is igen nyúlnak vissza ezekhez a hagyományokhoz. A munkatempóban is nagy a különbség: míg

egy álarc elkészítésére elég lehet akár csupán egyetlen nap is, én egy tükrös vízfordót 10-15 napig is készíték: ki kell vágni a tükröt, be kell vésni a fát, lefesteni – a munka sokszoros egy maszkhoz képest, egy-két hét is beletelhet.

- Én akkor kezdtem el ezzel foglalkozni, mikor a Mohácsi Sokac Kör elnöke lettem 1994-ben. Akkor kezdtem kutatni a sokac faragás mesterségét. Szerencsére asztalos vagyok, úgyhogy gyorsan beletanultam. Persze busónak már 1969-ben beöltöztem, nálunk ez családi hagyomány. Olyannyira, hogy a fiam a felesége kezét sokac hagyomány szerint egy vízfordóval kérte meg!

Jaksics György elmondta, a kereplőket nagyobb mennyiségben készíti, buzogányokat és vízfordókat leginkább csak megrendelésre. A buzogányok között nagyon sokféle van, akad, hogy 72, de van, hogy 102 darabból kell összeállítani egy darabot. Ezekhez a darabokhoz nem kell speciális eszköz vagy fa, bármilyenből meg lehet csinálni.

Sokac hagyományőrzés színesíti Mohács kulturális életét

Baráti társaság indította útjára a Babfőző Fesztivált

Mohács kulturális élete sokkal gazdagabb, mint azt ahogy egy ilyen kisvárosnál megszokhatta az ember. A messze földön híres busójáráson kívül több olyan hagyományőrző rendezvény van, ami csalogatja a városba a turistákat. Ilyen a hagyománnyá vált Babfőző Fesztivál, ami pár baráti társaság kis programjából városi nevezetességgé nőtte ki magát – de a hangulat ugyanolyan családias maradt.

Jaksics György, a Sokac Kör volt elnöke elmondta, a régi sokacok agyagedényben főztek, mikor még nem volt zománcos edény. Mára ezek az agyagedények csak pár családnál lelhetők fel, ők is jobbára csak szőlőkben főztek belőle.

- Mikor a Sokac Kör 1992-ben újjá alakult, különböző szakemberek dolgoztak ott, ebédre tojásrántottát készítettek, közülük Filákovics László felvetette – miért ne lehetne egy nagy babfőzést tartani egymás között? A három ötletgazda Filákovics László, Sümegi Imre és Bosnyák Mátyás volt, egy évre rá pedig már több társaság jött össze babot főzni – mesélte.

- Akkora sikere volt, hogy megint egy évre rá, 1994-ben versenyt hirdettünk az elkészült ételek között. Így folyt hát tovább az akkor már hagyományossá vált babfőzés. Eltelt pár év, és beláttuk, az egyre csak sokasodó edények között már nem lehetett igazságosan eredményt hirdetni a versenyen – az ötödik évben már több mint ötvenen jelentkeztek! Így lett a versenyből

Babfőző Fesztivál. Nem kellett hozzá sok idő, hogy mindez egy városi rendezvénné nője ki magát.

Jaksics György szerint legutóbb olyan 200-250 fő körül alakult a főzők száma, és 300-350 fazék bab biztosan elkészült a helyszínen. Persze hozzá kell tenni, hogy az eleinte 2-3 literes fazekak már nem voltak elegendők, így egyes fazekasok gyártottak új, kitűnő minőségűeket, ezek már 8-15 literesek. A fazekasok közül kiemelném Lakatos László nevét, aki szintén mohácsi származású, és nagyon jó minőségű edényeket készít.

A városi rendezvényen már körülbelül 150-160 asztalt, sörpadokat biztosan felállítanak. Ezeket a sörpadokat az érkező főzők mindig „megvásárolják” maguknak, azaz a részvételi díj fejében használhatják az asztalokat, padokat.

- A Babfőző Fesztivált minden évben augusztus első hétvégéjén tartjuk meg. Kísérőprogramok nem igazán vannak. Eleinte néptáncsoportok, modern táncosok, horvát csapatok színesítették a fesztivált, de rájöttünk, hogy a meleg nyári napon, a tűz mellett főzve mindenki inkább azzal van elfoglalva, így hát lemondtunk erről. Persze a hangulatról ma is gondoskodnak fiatalabb és idősebb zenészek, akik körbejárnak a résztvevők között. Természetesen a látogatószám igencsak megugrott, már sok turista is érkezik a fesztiválra kóstolni, nézelődni. Amíg fő a bab, mi pedig körbejárunk, és mi is kóstolunk, csak egymás borát, pálinkáját.

Kiemelte, nagyon fontos, hogy az egész programnak megmaradt a családi, baráti hangulata. Sok a visszajáró főző, aki ugyanoda települ ki minden évben. Az esti, hajnalig tartó bál pedig mindig méltó lezárása a napnak.

Felvonulás, kóló, dunai mosás

A sokac hagyományőrzés külön gyöngyszeme a dunai mosás, amit szintén évente rendeznek meg és mind a hagyományőrző leszármazottak, mind a mohácsiak és az odalátogató turisták körében osztatlan népszerűségnek örvend.

Hajdanán a mohácsi sokacok a Dunából ittak és odajártak mosni is. Egy évben kétszer volt az úgynevezett „dunai mosás”, nyáron és ősszel, amikor is az asszonyok a ruhákat hagyományos eszközökkel tisztították meg, mosták, öblítették. Ezt a szokást elevenítette fel a Sokackör hagyományőrző csoportja, és már legalább tíz éve minden július első hétvégéjén megemlékeznek erről a népszokásról. A kezdeményezője a rendezvénynek Jaksics György volt.

- Ez az ünnep egy felvonulással kezdődik, egy 1 kilométeres távot teszünk meg az utcákon, mígnem kiérünk a Sokac révhez a Dunaparton. A vonuló hagyományőrzők talicskával, vállukon viszik a mosópadokat, vízfordón a mosnivalót. Ahogy haladunk, különböző táncsoportok kísérik minket, minden táncsoporthoz egy zenekar is tartozik. A mohácsi Eötvös utcai horvát óvoda növendékei és a mintegy 60 fős gyermek és sokac hagyományőrző néptáncos is részt vesznek a felvonulásban – mesélte.

A Sokac rév sarkánál négy utca torkollik egymásba, az ottani téren egy nagy kólót tartanak a hagyományőrzők. A horvát tánc után a hagyományőrző csapatok levonulnak a Dunához, a férfiak lerakják a padokat, az asszonyok

pedig nekiállnak mosni. Előre felállítanak egy színpadot is, itt fellépnek a csoportok és a meghívott vendégek.

- Itt is a program része egy közös főzés, mindenféle ételt lehet készíteni – persze szigorúan csak szabad tűzön. Töltött káposztát, töltött paprikát, halászlévet és babot. Ma már külsős csoportok is jelentkezhetnek a főzésre, nem csak a hagyományőrzőink – mondta Jaksics György.

Fontos, hogy a családos hagyományőrzők hozzák el a gyerekeket is, és vonják be a programokba, hiszen ők lesznek azok, akik továbbviszik majd ezeket a hagyományokat.

Nagynyáradon kékfestő ápolja a svábság hagyományait

Sokan nem tudnak róla, de Nagynyáradon Sárdi János egy egészen különleges hagyományt ápol a sváb nemzetiség körében olyannyira kedvelt kékfestéssel. Elmondása szerint ma már leginkább a hagyományok, emlékek miatt keresik fel őt, de szívesen készít textíliákat egyéb célokra, külön megrendelésre is.

- Különleges mesterség a kékfestészet. Hogyan kezdett el ezzel foglalkozni?

- Tulajdonképpen megörököltem édesapámtól, aki tanult kékfestő volt itt, Baranyában, a 20. század első felében. Akkor még sokan űzték ezt a foglalkozást, ő Bólyban egy mestertől tanulta el. A hosszú évek alatt aztán ő maradt egyedül Nagynyáradon kékfestő.

Amikor már idős volt és nem bírta a munkát, én lettem az utódja. Amúgy is sokat jártam haza, ráadásul vegyész vagyok, ami segítséget jelent a kékfestészetnél. Folytattam hát a munkát, és mivel ez egy teljes embert kívánó feladat, csak ez maradt.

- Mit kell tudni a kékfestésről dióhéjban?

- A kékfestészetet a svábok hozták magukkal, valamikor a 18. század első felében, mikor betelepítették őket. Sok helyen elterjedt az országban. A sváboknál mindennapos viseletnek számítottak a kékfestéssel készült ruhák, mindennap ilyet hordtak. Ahol pedig sokan voltak, ott nyilván meg is maradtak ezek a kékfestő műhelyek, végig a hosszú évek, évtizedek folyamán. Mára már csak 5-6 műhely maradt Magyarországon, de ez még így is jó aránynak számít a környező országokkal összevetve.

A kékfestő technológia lényege, hogy tiszta, természetes anyagokra lehet festeni vele – pamutra, selyemre, lenvászatra. Kényelmes, tetszetős a színe, kellemes viseletnek számított. Miután lassan eltűnt a köztudatból, a nyolcvanas években új lendületet vett a kékfestés, azzal, hogy lakástextíliákként is elkezdtek használni – terítők, függönyök, még ágyneműk is készültek.

Kétféle technika létezik a kékfestésben: egy gyorsabb, korszerűbb, ami ennek következtében sokkal termelékenyebb is, így a legtöbb helyen ezt használják. Van egy lassú folyamattal készülő, úgynevezett „indigós” kékfestési technológia, amivel én is dolgozom. Szeretném, ha ez a régibb, hagyományosabb módszer is megmaradna a jövő nemzedékének.

- Hova, kinek készül ma egy kékfestő munkája? Sokan vásárolnak ilyen termékeket?

- Leginkább a különféle német nemzetiségi hagyományőrző csoportok keresnek meg, hogy autentikus ruházatot készítsék nekik. Jönnek más vevők is, de jobbra már csak az emlékek, hagyományok miatt érdeklődnek a munkám felől. Az elkészített termékeket máskülönben külön árulni nem szoktam. Népművészeti vásárokon, a Mesterségek Ünnepeén megjelenek velük.

- Van, aki tovább vihetné ezt az örökséget?

- Hamarosan szeretnék két inast felfogadni, akiknek továbbadhatom a tudást. Ugyanakkor a kékfestés felkerült a kulturális világörökség listájára is, úgyhogy feledésbe teljesen sosem fog merülni. Persze azért nekünk

külön meg kellene őrizni ezt a hagyományt. Túl sok műhely már nem tudna megélni ebből, de szerencsére az én munkám iránt még sokan érdeklődnek.

Mézeskalács és puszedli, ősi recept alapján

Sokan nem tudnak róla, milyen, külföldön is sikert aratott süteményeket készítenek Bólyban: Tárnoky Csaba felmenői már egészen az 1880-as évektől sütnek puszedliket és mézeskalácsot egy hagyományos recept alapján. A generációról generációra szálló mesterség ma is nagy sikernek örvend, öt ország adventi vásárjaiba is sikerült eljutnia a finomságoknak.

- Az első időket követően önálló üzletet nagyapám 1942-ben nyitott meg Bólyban, amit édesapám vitt tovább, most pedig én vagyok a tulajdonos – mondta Tárnoky Csaba.

- Egész évben sütjük a puszedliket, nem csak a karácsonyi időszakban – igaz, hagyományosan ekkor a legnagyobb a forgalom és Mindenszentekkor. Ekkor a legnagyobb a keresleti lehetőség is, mivel a puszedliken kívül a mézeskalács is a profilunkhoz tartozik. Folyamatos a munka, és a visszajelzések, tapasztalatok alapján van is igény erre a szolgáltatásra, szeretik a termékeinket.

Tárnoky Csaba szerint a mézeskalács és a puszedli egy hagyományos, több mint 100 éves recept alapján készül - friss tojás, rendes termelői méz – ez több mint az ötödét alkotja a teljes sütemény alapanyagának!

- Az év folyamán változó a forgalom – az év első pár hónapja a teljes holt szezon, kicsit pihenőidőszak ez számunkra. Év közben leginkább búcsújáró helyekre, egyházi és civil ünnepekre települünk ki. Messzebb nem igazán szoktunk, mert hát az több költséggel jár. Persze kereskedelmi forgalomba is kerülnek a bólyi mézeskalácsok és puszedlik, a fővárosba is rendszeresen

postázunk szállítmányokat, de a Balaton-felvidéken is árusítják a finomságainkat.

- Büszkék vagyunk arra, hogy különféle külföldi adventi vásárokból is vittek a süteményeinkből, legutóbb öt különböző országban jelentek meg a termékek: vittek Horvátországba, Szlovéniába, Ausztriába, Olaszországba, sőt, még Strasbourgban sétálva is rá lehetett bukkanni a mi mézeskalácsainkra!

Tárnoky Csabának jelenleg két segítsége van az üzletben, két külsős, de a család több tagja is szokott segíteni rendszeresen a termékek csomagolásában, árusításában.

Nehezen körvonalazódik a mohácsi csata helyszíne

A mohácsi 1526-os csata „nemzeti nagylétünk nagy temetője”, ahogy Kisfaludy írja. A szó szerint vett temető és a csata helyszíne viszont fél évezred múltán sem tisztázott. Nagy hagyománya van már a régészek, történészek közötti éles vitáknak a témával kapcsolatban. Napjainkban sincs ez másként.

Pap Norbert, a PTE TTK tanszékvezető tanára csapatával pár éves kutatómunka után komoly eredményekkel állt elő, úgy vélik, sikerült megtalálni a csata helyszínét. Ezzel párhuzamosan a Janus Pannonius Múzeum régészei pedig máshol kutatnak, máshová helyeznék a legendás ütközet helyszínét.

A mohácsi csata helyszíne körüli kutatások egyik legfőbb támpontja Földvár megtalálása a mai Sátorhely környékén, a hitelesnek vélt beszámolók szerint a török tüzérség és a janicsárok itt állomásozhattak. Eddig a különféle kutatók tucatnyi helyen jelölték meg a térképen a korabeli települést. Döntően viszont még senki nem tudta támadhatatlan bizonyítékokkal lokalizálni Földvárt.

Ma már elképesztően sok eszköz áll a kutatók rendelkezésére: az irattári dokumentációkon keresztül a műholdfelvételeken, drónokon, szkennereken át a fémkeresős kutatásig. Első lépés mindig a tájrekonstrukció: a vizsgálatok alapján feltérképezni, hogyan festett a környék 500 évvel ezelőtt. Aztán jöhet a leletek keresése, sarkantyúk, lövedékek, nehézlovasságra utaló patkók, nyílhegyek.

A Mohácsi Nemzeti Emlékhely területén a múlt század második felében öt tömegsírt tártak fel. Ezeket felderítették, dokumentálták, majd gondosan visszatemették.

A csata 2026-os, 500. évfordulójára döntöttek úgy, hogy újra feltárják a sírok egy részét, ám most az egymásra hányt földi maradványokat kiemelik és egyenként szétválogatják. Miután pedig antropológiai vizsgálatoknak is alávetették őket, ünnepélyesen eltemetik őket egy méltó helyen. A munkával a Janus Pannonius Múzeum régészeit bízták meg. A Bertók Gábor vezette szakembergárda azt is várja az eredményektől, hogy esetleg a csata több, új részletére is fény derülhet.

Hit és Szeretet köszönti a búcsújárókat Máriakéménden

Két gyönyörű angyalszobor áll a máriakéméendi kegytemplom előtt. A Zsolnay-gyárban készült alkotásoknak viharos története van (szó szerint), hiszen az időjárás által felismerhetetlenné tett szobrokat sikerült közösségi összefogással megmenteni.

A máriakéméendi kegytemplom körülbelül 2,5 méteres szobrait Lechner Ödön tervezte, és Kiss György alkotta a Zsolnay gyárban az 1890-es évek táján.

Eredetileg öt angyalszobor készült, amit a budapesti Kőbányai Szent László templom kapott meg. Viszont készítettek még ötöt arra az esetre, ha a fővárosba került szobrok megsérülnének. Ez viszont szerencsére nem történt meg, így Baranyában maradtak az alkotások. És még nincs vége: készült egy tizenegyedik példány is – ez sokáig a Zsolnay-mauzóleum tetején állt, valamikor a 20. század közepe táján emelték le.

1958-ban kapott két szobrot Máriakéménd (Hit és Szeretet), hármat pedig Kishajmás, és így minden angyalszobor elkerült a gyár raktárából. A máriakéméndieket egy 1987-es vihar és árvíz rongálta meg, letörtek a szárnyaik és folyamatos erózióknak indultak, potyogtak le az évek során a darabok.

Pár éve közösségi összefogással sikerült több millió forintot összegyűjteni a szobrok megmentésére, ma már ismét régi formájukban pompáznak a kegytemplom előtt.

Hozzá kell tenni, hogy ugyan maga a kegytemplom is igen rossz állapotban van, a felújítási munkálatok viszont zajlanak, remélhetőleg a baranyai búcsújáráshely méltó állapotban fogja majd fogadni a látogatókat.

Közösségi tevékenységek aktuális trendjei, tendenciái

Egy adott földrajzi területen megfigyelhető közösségi tevékenységek hűen tükrözik a helyi közösségek igényeit, szükségleteit, prioritásait és preferenciáit: Kelet-Baranya esetében is jól láthatóak azok a társadalmi mozgásfolyamatok, amelyek megmutatják, hogy a cselekvő, öntevékeny helyi közösségek milyen területeken igyekeznek tenni annak érdekében, hogy az egyén és a közösség számára is hasznos eredményeket érjenek el. Ahogyan a korábbiakban már rámutattunk, e szükségletek és igények kielégítésében a helyi közösségek legtöbbször nincsenek egyedül, hiszen az állami szervezetek, intézmények, a települési önkormányzatok, sőt vállalkozások is szerepet játszhatnak ebben a folyamatban. Optimális esetben a prioritások és preferenciák közösek minden érintett szereplő számára, akik együtt dolgozhatnak azon, hogy a helyi társadalom fejlődhessen, a közösséget érintő problémák, kihívások megoldódjanak, és a helyi értékek megmaradhassanak a következő generációk számára is.

A közösségi tevékenységek egyik markáns eleme az adott területen működő, intézményesült, formalizált szereplőkből álló nonprofit szektor, amelyet jól kiegészít a helyi civil társadalom. E két vonalon zajló közösségi mozgásfolyamatok együttesen töltik be azt a közösségformáló és közösségépítő szerepet, amelyek segítségével a helyi közösségek értékei megőrizhetők, fenntarthatók és fejleszthetők.

A Baranya megyében megfigyelhető sajátosságok és tendenciák hasonlóak az országos jellegzetességekhez: jól látható, hogy elsősorban a városok, a központi jellegű nagyobb települések rendelkeznek nagyobb

szervezetszámmal, illetve olyan civil kezdeményezésekkel, amelyek jelentősebb, kitűzött céljaikkal és felvállalt feladataikkal összhangban álló nagyságrendű bevételekkel rendelkeznek. Vizsgálataink alapján jól látszik, hogy elsősorban a klasszikus civil szervezetek (magánalapítványok és társadalmi szervezetek) rendelkeznek kisebb forrástömeggel, a hiányzó forrásokat azonban részben kompenzálhatják a szervezeti célok megvalósításában közreműködő önkéntesek. A közösségi tevékenységek iránti helyi igények, a tenni akaró cselekvő közösségek, illetve a helyi szinten jelentkező gazdasági, társadalmi és környezeti feladatok és kihívások mellett a kitűzött célok megvalósításához szükséges források is elengedhetetlenek, azonban a kisebb, kapcsolatokkal és információkkal, valamint a forrásszerzéshez szükséges kompetenciákkal mérsékeltebben rendelkező társadalmi szervezetek sok esetben hátrányban vannak olyan szervezetekkel szemben, ahol ezek az erőforrások rendelkezésre állnak. Mindezek alapján kiemelt fontosságú e társadalmi szervezetek és közösségi kezdeményezések felkarolása, támogatása.

A térség több települése gazdasági és társadalmi szempontból is komoly kihívásokkal küzd, jelentős a munkanélküliség, az elvándorlás és a lakosság elöregedése is. Hiba volna azt állítani, hogy e kedvezőtlen tendenciák erős közösségi tevékenységek esetében egyik napról a másikra megfordulnak, azonban az összetartó, cselekvő, helyzetük javításáért tenni akaró közösség olyan alapot jelenthet, amelynek keretei között az egyének és a helyi közösség is könnyebben alkalmazkodhat a változó gazdasági, társadalmi környezethez és a folyamatosan jelentkező kihívásokhoz.

A közlekedés, elérhetőség, megközelíthetőség, valamint az információs, kommunikációs technikák folyamatos fejlődése eredményeként az elmúlt években lényeges trendként jelent meg, hogy e vívmányok segítségével lehetőség nyílt különféle rendszerek, szervezetek digitális és fizikai összekapcsolására, amelyek új típusú tevékenységeket és termelési folyamatokat, valamint a foglalkoztatás új formáit eredményeztek világszerte. A több területen megfigyelhető stagnáló, vagy fogyó népességből, illetve az előregedő helyi közösségekből, illetve a jelentős foglalkoztatók hiányából következő munkaerőpiaci kihívásokat tovább fokozta, illetve az adott területeken rendelkezésre álló humán erőforrás mennyiségét jelentősen csökkentette a fejlettebb, kedvezőbb életfeltételeket biztosító centrumterületekre történő áramlás. A munkaerő mobilitásának exponenciális növekedése több területet is hátrányosan érinthet, amellett, hogy az elérhetőség és megközelíthetőség javulásával sokkal könnyebben érhetően el a külvilág számára érdekes térségek és ismerhetőek meg a helyi értékek, vagy éppen termékek, szolgáltatások. Nyilvánvaló, hogy e változások a helyi közösségek számára komoly kihívásként, ha úgy tetszik, versenyhelyzetként jelentkezhetnek. Ez a helyzet azonban nem statikus: a centrum-periféria jelleg a múltban is viszonylag gyorsan megváltozott, ha a korábbi versenyelőnyök megszűntek, vagy éppen újabbak keletkeztek: ezzel kapcsolatban fontos megtalálni azokat a sajátos, különleges erőforrásokat és értékeket, amelyek segítségével a jelen pillanatban kedvezőtlenebb helyzetben lévő közösségek a 21. században is megmaradhatnak és tovább fejlődhetnek.

Az aktuális tendenciák áttekintésénél nem szabad figyelmen kívül hagynunk a jelenlegi járványhelyzetet sem. Kiadványunknak nem célja a COVID-19

járvány részletes bemutatása, azonban a járványt megelőző időszak társadalmi folyamatai komoly változáson mentek keresztül az elmúlt évben, amelyek a helyi közösségi tevékenységekre is jelentős hatást gyakorolnak. A globális járványhelyzet 2020 márciusától a világ minden részén szigorú gazdasági, társadalmi korlátozások bevezetését eredményezte: ezek a járvány megfékezése érdekében tett intézkedések szinte mindenhol az egyes országok lezárásához, a ki- és beutazás megszüntetéséhez, az országon belüli mozgás korlátozásához, a szociális távolságtartás előírásához vezettek. Ezek az intézkedések azokat a gazdasági tevékenységeket, amelyek alapvetően az állampolgárok szabad mozgásához, helyváltoztatásához kötődtek (hazai és belföldi utazás, turizmus, valamint a kapcsolódó szolgáltatások: vendéglátás és turizmus, rendezvényszervezés, kreatív iparágak, reklám, rendezvény, kulturális ipar), szinte azonnal leállította. A globalizáció korábbi diadalmenetét, illetve az emberek és áruk szabad és gyors mozgását nagyon hamar a különféle mértékű korlátozások, illetve a bezárkózás váltotta fel.

A közösségi tevékenységekre a járványhelyzet három fő területen gyakorolt, illetve gyakorol hatást. Az első és talán leglényegesebb jelenség, hogy a korlátozások és a társadalmi távolságtartás jelentős mértékben felértékeli a közösségi tevékenységek iránti társadalmi igényeket, amelyek a korábban talán kevésbé értékelt, közös, cselekvő összefogással végzett tevékenységek meghatározó társadalmi szerepkörére világítanak rá. A második következmény, hogy a járványhelyzet negatív gazdasági hatásai csökkenthetik a rendelkezésre álló humán és pénzügyi erőforrásokat, amelyek hiányában a közösségi szereplők egy része hosszabb távon előreláthatóan nem lesz képes maradéktalanul ellátni felvállalt feladatait,

ezért (ezen a területen is) felértékelődik az állami és önkormányzati támogatás iránti fokozottabb igény. A harmadik következmény, hogy a helyváltoztatás és az utazás korlátozásával a hazai, kisebb távolságra fekvő területek kulturális kínálata és természeti értékei is felértékelődhetnek. Ezekkel az értékekkel, örökségelemekkel foglalkozó társadalmi szereplők, valamint az értékek megőrzésére, termelésére, elosztására és fogyasztására fókuszáló közösségi kezdeményezések szintén új megvilágításba kerülhetnek, és e kedvező helyzetet optimális esetben a járványhelyzetet követően is meg tudják majd őrizni.

A döntően a piaci koordináció keretein belül zajló globalizáció helyét a pandémia időszakában egyre inkább a deglobalizáció váltotta fel, az új szabályozásokkal, korlátozásokkal eddig nem tapasztalt helyzetek elé állítva a kormányokat, a tudomány és kultúra képviselőit, piaci szereplőket és állampolgárokat egyaránt. Az, hogy ezek a deglobalizációs tendenciák hogyan formálják át az eddigi gyakorlatokat, és az, hogy a deglobalizációt mikor váltja fel, ha felváltja egyáltalán a reglobalizáció, jelen pillanatban még nem látszik tisztán. Nagy kérdés, hogy a válsághelyzet mérséklődését követően a meghatározó tendencia a korábbi helyzethez történő visszatérés, visszarendeződés lesz, vagy a gazdasági-társadalmi folyamatok újraszerveződésének leszünk-e majd tanúi az előttünk álló időszakban? Nem tudjuk. Ami viszont egyértelműen látszik, hogy a közösségi tevékenységeknek a krízishelyzet megfelelő formában történő kezelésében és a régi-új világ felépítésében is meghatározó szerepe lesz majd.

Összegzés és jövőkép

Mohácsról szinte kivétel nélkül a történelem órán tanult vesztes csata és/vagy a közismert farsangi népmulatság, a busójárás jut eszünkben. Pedig Mohács nem csak a történelmi múltja, néphagyománya miatt érdemel figyelmet. Jelene és jövője az, amiért a következő évtizedekben felértékelődik a jelentősége a régióban és a Kelet-Baranyai térségben.

A megye keleti térsége – a Mohácsi és a Bólyi járás – kedvezőbb adottságokkal rendelkezik, mint a déli és nyugati részek. Nemcsak jelentős mezőgazdasági termelő területekkel, de fontos gazdasági és logisztikai potenciállal is rendelkezik. A Pécs-Bóly-Mohács tengely mentén kialakulóban van a mezőgazdaság mellett egyre inkább meghatározó ipari funkció, amely az M6-os és az M60-as autópályák hiányzó szakaszainak megépítésével tovább erősödhet. Ebben a túlnyomó részt kisvárosias térségben sikerült eddig is jelentős ipari fejlesztéseket megvalósítani, melyek a térség gazdaságát fenntartható alapokra helyezték az agrárium-turizmus-ipar kiegyensúlyozott bázisán.

Kelet-Baranyát a turizmus-ipar fejlesztése szempontjából kiemelt térségnek tekintjük, elsősorban az ún. histo-turizmus vonatkozásában, amely a történelmi múlt tárgyi emlékeire, megőrzött hagyományaira épít. A mohácsi emlékpark fejlesztése

mellett egy – a közelmúltban a Bóly-Pécs közötti területeken, az M6-os és az M60-as autópálya építése során feltárt gazdag régészeti leletek bemutatására –, a 21. század informatikai lehetőségeit is kihasználó múzeumi látogató-központ kialakítása további lehetőséget jelenthet a vidék fejlesztésére.

Ez a vidékgazdaság elválaszthatatlanul kapcsolódik a városokhoz. A vidékgazdaság szemszögéből Kelet-Baranya vidéki térsége egy komplex, több funkciós erőforrásrendszer, amelyben a nem mezőgazdasági tevékenységek is hangsúlyosak; a mezőgazdasági és a nem mezőgazdasági tevékenységek jellemzően integráltak. A kiemelkedő minőségű termékek előállításának lehetősége adott, és reális célkitűzés az exportképes élelmiszer-gazdasági vertikumok kiépítése. Ennek már ma is van jól működő példája: a bólyi nagyüzemi termelési központ. Mohács, mint az Európai Unió déli folyami kapuja, országos jelentőségű kikötő és határkikötő. Kedvező földrajzi elhelyezkedése és infrastruktúrája a térség közlekedési és logisztikai központjává teszik. Az Európai Unió 2011-ben elfogadott Duna Régió Stratégiája (DRS) célkitűzései között kiemelt jelentőségű a dunai hajózás, a folyón történő áruszállítás fejlesztése. Ahhoz, hogy a kelet-baranyai térség gazdaságilag, társadalmilag fejlődhessen, elengedhetetlen az érintett települések együttműködése, az összehangolt vállalkozásbarát fejlesztéspolitikát. Ezt erősítheti a „Pécs-Mohács növekedési-centrum program”, mely a Dél-Dunántúli

Gazdaságfejlesztési Zóna kiemelt programja. Ez a már folyamatban lévő infrastrukturális fejlesztési elemek mellett új projektek indításával a megye délkeleti részének nagyléptékű fejlesztéseit egységbe integrálja.

A Baranya Megyei Önkormányzat által kidolgozott és a „Baranya Megyei Területfejlesztési Kon koncepció – 2030” címet viselő középtávú területfejlesztési tervünk prioritásként jelöli meg a megyében az elérhetőség javítását, a fenntartható közlekedési rendszerek létrehozását. Ennek keretében meghatároztuk azokat az intézkedéseket, amelyek Kelet-Baranya térségét is érintik, és a mobilitás javítását, és a nemzetközi növekedési centrummá válását segítik. A következő években a gyorsforgalmi- és főúthálózat fejlesztésére, különösen a határközeli szakaszok, és település-elkerülések kiépítésére, a vasúti és vízi közlekedés korszerűsítésére, a magyar-horvát határ átjárhatóságának biztosítására fókuszálunk. Az uniós és hazai fejlesztési források támogatásával 2023-ra megépül az M6-os autópálya Bóly-Ivándárda közötti szakasza. Megvalósulási fázisba lépett a mohácsi kikötő fejlesztése, aminek eredményeként megépül a Duna dél-magyarországi szakaszának legnagyobb nemzetközi határkikötője. Ez komoly logisztikai lehetőségeket, potenciálokat teremt az egész megyének. A tervezés alatt álló M9-es gyorsforgalmi út – amely nyugati-keleti irányban szeli majd át az ország déli részét – magába foglalja a csaknem 800 méter hosszú

mohácsi Duna-hidat. A híd megépítése a Duna mindkét oldalán főutak további építésével jár együtt, amivel lényegesen javul a megye elérhetősége, megközelítése. Ezekkel a beruházásokkal jelentősen csökken a megye belső-külső elzártsága, megnyílik az évtizedek óta várt kapcsolat a nyugat-balkáni térségek felé, és Baranya nemzetközi régiós központtá válhat.

2030-ig kijelölt területfejlesztési terveink a gazdasági, infrastrukturális fejlesztéseken kívül a helyi társadalom jövőképét is felvázolják, az élhetőbb települések, élhetőbb közösségek kialakítását szolgáló komplex fejlesztéseket. Kelet-Baranyában is célunk az egészségtudatosságra, az egészségügyi prevencióra és az egészséges életmódra neveléssel kapcsolatos intézményrendszer létrehozása és működtetése. E körben intézkedéseket, beavatkozásokat is ajánlunk, amelyek a nevelés-, a művelődés- és szemléletformáló, prevenciószolgáltatások fejlesztését, a társadalmi együttélést segítő közösségfejlesztő és kulturális tevékenységeket támogatják. A társadalmi felzárkózás, mint stratégiai cél megvalósításában az újabb megyei területfejlesztési koncepciónk külső, nem intézményesített társadalmi szervezetek bevonásával is számol abból a felismerésből, hogy a tudatos, önfenntartásra képes helyi lakosság kialakulásának alapvető feltétele a közösségi kapcsolatok felélesztése. A gazdasági, infrastrukturális fejlesztések önmagukban nem eredményeznek

fejlődést; a társadalmi közeg életképessége, kulturális színvonala, fogadókészsége is szükséges hozzá. Ez a területfejlesztési szemlélet felértékeli a helyi, önszerveződő csoportok, közösségek tevékenységét, ezért támogatjuk azokat, amelyek a területfejlesztési céljainkkal összhangban vannak. Elsősorban olyan helyi szerveződések fontosak ebből a szempontból, amelyek részt vállalnak a közösségek megerősítésében, a társadalmi kohézió, a helyi és a baranyai identitás megerősítésében. A helyi szintű közösségfejlesztés a nagyobb léptékű társadalmi felzárkózás folyamatának láncszemei. Tapasztalati tény – és ezt megerősítik a jelen kötet elemzései is –, hogy a szervezettebb, aktívabb, öntevékenyebb helyi csoportok jobban, eredményesebben hatnak a helyi társadalmi folyamatokra, erősebben képesek befolyásolni a helyi közösség mindennapi életét, mint a külsős intézmények vagy a közszféra intézkedései. A valódi szemléletváltást, az értékváltást a közvetlen emberi kapcsolatok, az emberi tényezők tudják legjobban elősegíteni.

A 2030-ig tervezett területfejlesztési koncepciónkban a helyi közösségek, civil szervezetek jelenlétét, közösségépítő pozitív hatását is figyelembe vettük. Kelet-Baranya térségében a távlati területfejlesztési céljainkat jelentősen segíthetik a sváb, a horvát, a szerb nemzetiségű baranyai civil szervezetek, és az itt élő székely közösségek. Kulturális, hagyományőrző tevékenységeikkel a déli

szomszédországokkal való kapcsolatok erősítését, a Duna menti államok együttműködését motiválhatják. Kelet-Baranyában a sváb, szerb, székely, bunyevác nemzetiségek évszázadok óta jelen vannak, és életképes közösségeik komoly humánerőforrást jelenthetnek számunkra területfejlesztési céljaink megvalósításában. A Duna menti országokkal való kulturális kapcsolataink szerves részét képezik a megye turisztikai fejlesztésének is. Támogatjuk azokat a helyi hagyományőrző civil szervezeteket, kezdeményezéseket, amelyek hozzájárulnak a helyi turizmus fellendítéséhez. Számítunk arra, hogy a kelet-baranyai térség komplex – a társadalmi felzárkózást is magába foglaló – fejlesztése a Dunával összekötő belföldi és a határon túli magyarok területekkel intenzívebb gazdasági és kulturális kapcsolatokat eredményez, és hozzájárul Magyarország Kárpát-medencei, közép-európai szerepének megerősítéséhez.

dr. Óri László

Baranya Megyei Önkormányzat

Közgyűlésének elnöke